

arnika

CHRÁNĚNÁ KRAJINNÁ OBLAST SLAVKOVSKÝ LÉS 38

arnika č. 38 1994

CHRÁNĚNÁ KRAJINNÁ OBLAST SLAVKOVSKÝ LES

ARNIKA - informační a metodický bulletin.
Jako nepravidelník vydává SPRÁVA CHRÁ-
NĚNÉ KRAJINNÉ OBLASTI SLAVKOVSKÝ
LES, Anglická 119/15, 353 01 Mariánské
Lázně, tel. 4081.

Redakce:

Jan Harvánek
Řídí redakční rada ve složení:
RNDr. Jaroslav Boček
RNDr. Petr Bouše
PhDr. Stanislav Burachovič
Jiří Klsák
Ing. Josef Královec
Mgr. Elen Volavková
Ing. Stanislav Wieser

Vychází nepravidelně pro aktiv dobrovolných
spolupracovníků Správy CHKO Slavkovský
les. Uzávěrka tohoto čísla (38/1994) 30. listo-
padu 1994.

Příspěvky zasílejte na adresu redakce. Za
původnost a obsahovou správnost příspěvků
ručí autoři. Číslo 38/1994 neprošlo jazykovou
úpravou.

Tisk MARIENPRINT Planá
Sazba DTP-SERVIS Mariánské Lázně

Barevné foto na 1. straně obálky:
Rýžování na Stříbrném potoce (foto Jan
Harvánek)
Foto na 2. straně obálky:
Sněhová pole u Pramenů (foto Jan Harvánek)
Foto na 3. straně obálky:
Květy upolínu evropského (foto Stanislav
Wieser)
Barevné foto na 4. straně obálky:
Netopýří zimoviště v jižní části CHKO - neto-
pýr velký (foto Luděk Bufka)

Obsah:

- 2
Stanislav Wieser:
DVACET LET CHKOSL
6
Stanislav Burachovič:
NĚKOLIK ÚVAH K ARCHITEKTUŘE ZÁPA-
DOČESKÝCH LÁZNÍ
12
Jiří Bytel:
AKCE SYCEK
14
Ladislav Plachý:
BAJE A POVEŠTI
16
Petr Bouše:
O RÝŽOVÁNÍ MINERALŮ ZVLÁŠTĚ VE
SLAVKOVSKÉM LESE
18
Zdeněk Buchtele:
STŘEDOVĚKÉ OSÍDLENÍ
A JINÉ ZAJÍMAVOSTI
25
Jan Harvánek:
NOVÁ TURISTICKÁ ATRAKCE
27
Jiří Bytel:
NETOPÝŘI SLAVKOVSKÉHO LESA
31
Zdeněk Němec:
BOTANICKÉ MALÍČKOSTI
nebezpečný plevel telekia speciosa
rozšíření lípy srdčité
olše pyřitá ve slavkovském lese
33
Miroslav Trégler:
BOTANICKÁ SEKCE V ROCE 1994
35
Jiří Bytel:
DROBNÉ ZOOLOGICKÉ ZPRÁVY ANEB
MEZI NAMI ZVÍRATY

OPRAVA: V Arnice č. 37/1994 byl
publikován článek Zvláště chráněné
druhy rostlin ve Slavkovském lese a
nástin zajištění jejich ochrany. Autorem
byl omylem uveden Miroslav Trégler.
Skutečným autorem příspěvku je náš
bývalý botanik a pracovník Správy Petr
Nevečeřal. Oběma, ale především Petrovi
Nevečeřalovi, se moc za záměnu omlou-
váme.

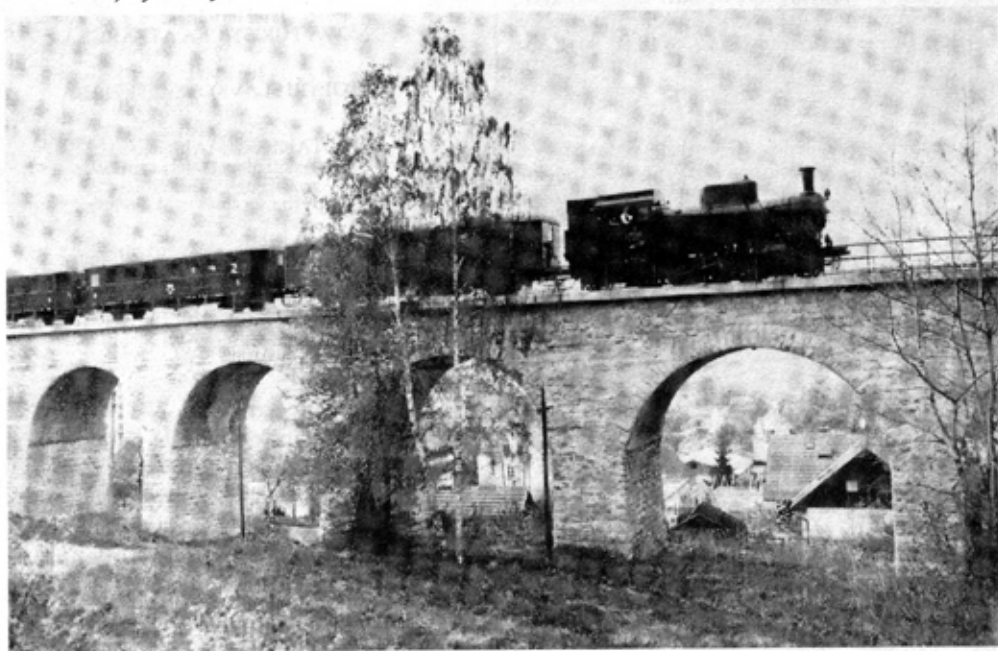
Stanislav Wieser

DVACET LET CHRÁNĚNÉ KRAJINNÉ OBLASTI SLAVKOVSKÝ LES

(Osnova textu k pásmu diapozitivů, které bylo promítnuto na IV. Historickém semináři Karla Nejdla v Karlových Varech 27. 11. 1994.)

Připomínka dvacátého výročí ochrany území, jehož jádrem je bývalý Císařský les, má význam pro historii zdejších lázeňských míst a má také vztah k osobě pana Karla Nejdla. Při jednom setkání mi předal složku písemností k zámku Kynžvart a k zámeckému parku. Prý se zajímal o toto zázemí lázní a vítal, že existuje organizace, která území spravuje z hlediska ochrany přírody, dokumentuje a snaží se udržovat jeho stav. Oceňoval také působení informačního bulletinu Arnika, kterým Správa CHKO SL od samého počátku vyjadřovala sepjetí přírodních a kulturně historických hodnot krajiny léčivých vod.

Právě ochrana minerálních pramenů byla inspirací dlouholetého úsilí, které v roce 1974 bylo završeno vyhlášením CHKO Slavkovský les. Bohužel nebylo možné chránit v celé šíři území Krušnohoří, ve kterém jsou zdrojnice pramenů. Speciální ochrana je svým způsobem zajišťována ochrannými pásmy léčivých zdrojů. Ochrana krajinných oblastí má širší působnost a v případě Slavkovského lesa je zaměřena na území mezi Karlovými Vary a Mariánskými Lázněmi. Chrání akumulaci oblast mariánsko-lázeňských a kynžvartských kyselek. Na Karlovarsku chrání především lázeňské lesy

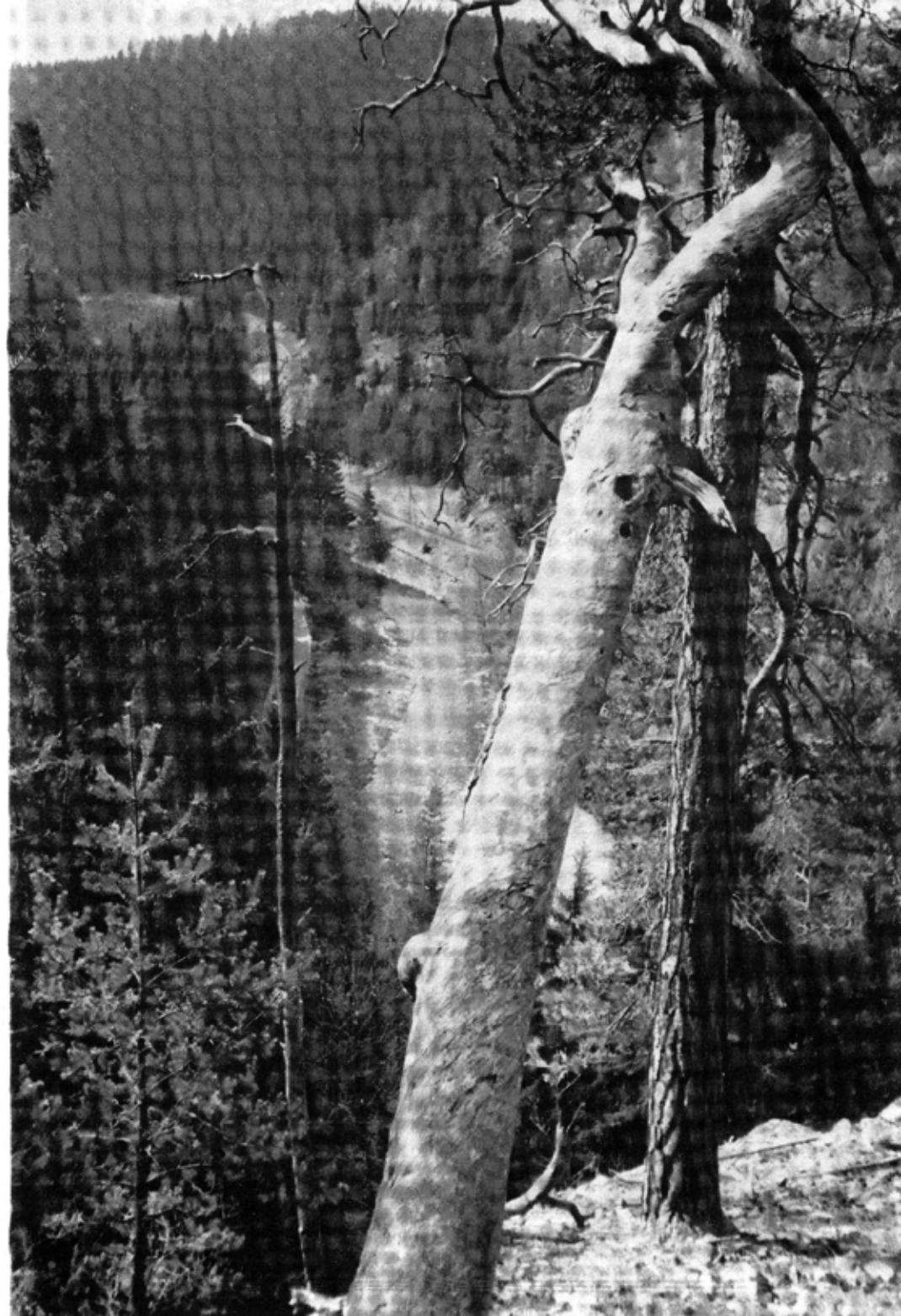
První vlak na viaduktu v Doubi (Karlovy Vary) 7. května 1994 (historická jízda)

foto: Wieser

Vodopád v přírodní rezervaci Údolí Teplé
foto: Wieser

Na další straně:
Přírodní rezervace Údolí Teplé - průhled na
řeku a železnici pod Loukou foto: Wieser

s jejich zázemím a důležitý koridor řeky Teplé.

Mnohé přírodně estetické hodnoty tohoto území byly oceňovány již před počátkem romantismu a zejména v minulém století se staly oblíbenými cíli výletů z lázeňských měst. Na Karlovarsku jmenujme Svatošské skály a Šemnickou skálu. Tyto lokality byly v r. 1933 vyhlášeny přírodními rezervacemi. Oblibu Svatošských skal není nutné blíže rozvádět. Dnešní statut jejich ochrany má kategorii národní přírodní památka. Problémem naší doby je zajištění pohody přístupu návštěvníků do jedinečného a přírodně nejhodnotnějšího údolí Ohře, které navíc spojuje turisticky nejzajímavější města regionu: Karlovy Vary a Loket.

Šemnická skála je přírodní památkou dle nového názvosloví. Je zajímavé, že při vyhlášení její ochrany byl do popisu rezervace zahrnut také hradní vrch Andělské Hory. Snad vzhledem k pojmenování rezervace "Olšová Vrata" byla později ochrana zaměřena jen na část takto pojmenovaného polesí, ve kterém je znělcová skála známá pod jménem Šemnická. Jen místy je na chráněném území o rozloze 8,42 hektaru les blíže císe přirozenému stavu.

V minulých desetiletích byla ochrana přírody zaměřena na péči o relativně malá a izolovaná chráněná území. Tato koncepce jakýchsi přírodních konzerv byla chybná. Jedině velkoplošnou, všeobecnou a do sítě koncipovanou ochranou lze zachovat přírodní rozmanitost a tím také rovnováhu v trvalou obnovu přírodních zdrojů - aspoň těch obnovitelných. Ty jsou nezbytné pro život. Přes veškerý pokrok technologie v lidské společnosti nelze těmito technologiemi bez přírodních zdrojů zajistit život - natož život zdravý.

Území CHKO Slavkovský les není homogenně přírodní. Takové území ostatně nenajdeme nikde v naší republice. Proto i přístup k jeho ochraně je odstupňovaný do

čtyř zón s rozdílnou náročností kritérií posuzování zásahů do přírodního prostředí. Zde není prostor na vysvětlování aspektů a podrobností ochrany krajiny. Dá se říci, že za 20 let její legislativní existence bylo nejvýznamnějším mezníkem vydání zákona o ochraně přírody a krajiny v roce 1992. Výsledky ochranné práce je obtížné demonstrovat. Spočívají v nenápadném zachování přírodních hodnot, zatímco jejich poškozování se stává stále nápadnějším. Ve vztahu k lázeňství je drastickým příkladem rašeliniště "V borkách" u Krásna, kde pod záminkou těžby balneologické rašeliny je již 12 let velkoplošně rabováno ložisko v oblasti přirozené akumulace vod.

Snažme se poznávat a ve všech souvislostech chápat krajinu, do které jsou vsazena lázeňská místa. Jestliže zasahujeme do jejího utváření, číňme tak s ohledem na zachování její přírodní hodnoty.

Dvacet let je v historii tvorby a ochrany krajiny nepatrným časovým úsekem, který naopak v životě člověka přesahuje úsek vzepětí jeho sil, jakým je sotva schopen čelit trvajícimu devastačnímu tlaku v zájmu využití přírodních zdrojů..

Stanislav Burachovič

NĚKOLIK ÚVAH K ARCHITEKTUŘE ZÁPADOČESKÝCH LÁZNÍ

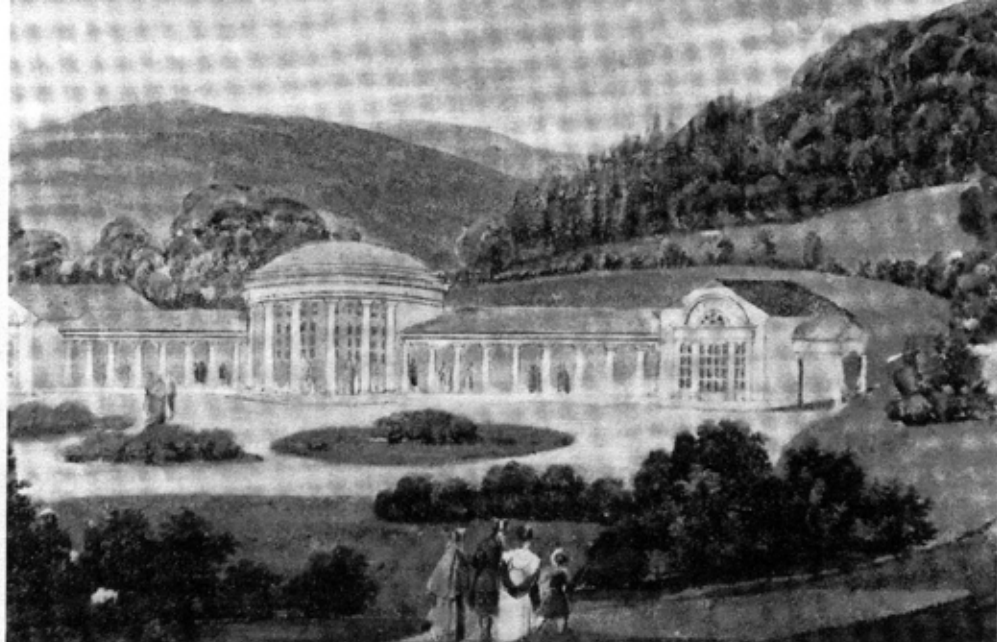
(fotoreprodukce Stanislav Wieser)

To, co působí na návštěvníka jakéhokoliv města či obce nejsilněji, je architektura a celkový stavební ráz onoho místa. Architektura západočeských lázní je velmi osobitá. S nadsázkou lze říci, že svět západočeských lázní je svébytným světem kolonád. Kolonáda je symbolem lázeňství. Stavba jako taková je dítětem klasicismu a empíru. Dvě lázeňská místa západních Čech - Františkovy Lázně a Mariánské Lázně - vznikla a rostla v době empíru a ten také určil jejich základní stavební ráz. Obě místa se začala rodit kolem roku 1800, Františkovy Lázně v roce 1793 a Mariánské Lázně roku 1818. Pro uvedené

lázně je typické prolnutí jejich zástavby s přírodou ve formě přírodního parku. Dalším společným rysem je skutečnost, že jejich zástavba vznikala plánovitě. Zastavovací plán Františkových Lázní vypracoval abbé Gruber roku 1795 a v roce 1827 jej Michael Riedl dovršil v duchu anglického parku. Zastavovací plán Mariánských Lázní vzešel od pánů Georga Fischera a Wenzela Skalníka roku 1818. Přírodní parky jsou nejcennějším dědictvím empíru, vznikly jakožto kopie parků zámeckých, tj. kopírovaly životní formu šlechty. Lázeňský park byl ve své době urbanistickou novinkou a posléze

Mariánské Lázně v polovině 19. století

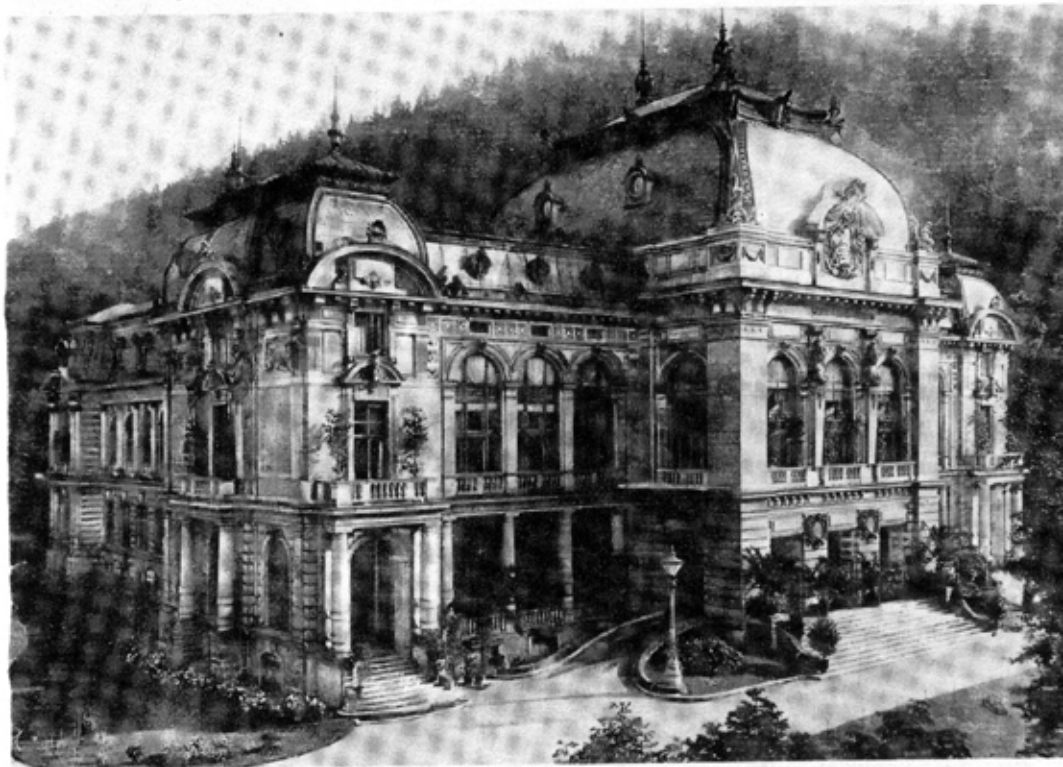

Mariánské Lázně

módou, jež se inspirovala anglickými parkovými úpravami. Obliba parků se zrodila z ducha romantismu a z učení J. J. Rousseaua. Svou roli sehrálo i vypjaté anglofilství u inteligence v době napoleonských válek. Mariánské Lázně jsou skvělým příkladem velkého anglického parku. Goethe o nich napsal: "Architekt a zahradník tu rozumějí svému řemeslu a jsou zvyklí pracovat s rozletem. Zahradník, jak vidno, má fantazii a praxi. Neptá se, jak terén vypadá, nýbrž jakou podobu by měl mít." Goethova

chvála patřila uměleckému zahradníkovi Skalníkovi.

Karlovy Vary - Císařské lázně, vrcholné dílo vídeňských architektů Fellnera a Helmera

Karlovy Vary měly zcela jiný ráz, jenž vyplynul z odlišného vývoje města a z limitujících faktorů místního terénu.

Je třeba si všimnout i otázky stavebních vlivů na lázeňskou architekturu v 19. století. V Mariánských Lázních ovlivňovala stavební dění po celou 1. půli 19. století Praha prostřednictvím zemského stavebního ředitelství. Mezníkem se stala realizace farního kostela P. Marie v romanticko-byzantském slohu (autor Gutensohn z Mnichova, 1848). Kostel jakoby předjímal nastupující historismus. Po roce 1848 se začal projevovat silící vliv Vídně. Jeho znamením byla stavba hlavní kolonády v roce 1889, kterou projektovali vídeňští stavitelé Miksch a Niedzielski.

Také ve Františkových Lázních byl zhruba do roku 1850 dominující vliv pražského architektonického prostředí. Historismus však přinesl příklon k vídeňské škole, snad v tom lze spatřovat i vliv porážky revoluce v Praze roku 1848 (?), neboť dějiny učí, že vše souvisí se vším. Leč Františkovy Lázně si i v rámci rozličných vlivů zachovaly značnou míru architektonické autonomie. Zjednodušeně lze říci, že Františkovy Lázně nepoznala ani Praha ani Vídeň, o to více však byly formovány blízkým Chebem.

Také Karlovy Vary byly do roku 1850 po stavební stránce reglementovány Prahou. Po roce 1870 se v nich však plně prosadil vliv Vídně, zosobněný dvojicí architektů Fellner a

Helmer, kteří zde projektovali na 20 klíčových objektů.

Výrazným předělem pro stavební rozvoj lázní se po roce 1870 stalo zavedení železnice. Poté města rostla směrem k trati a nádraží, což je markantní u všech tří lázní. Dalším revolučním počinem bylo masové užití železa coby stavebního materiálu. Moderním prvkem se stala litina. Ze železa a litiny byly stavěny mosty, zábradlí, kolonády a mnohé jiné objekty. Železnice skutečně odstartovala novou a vrcholnou fázi života lázní.

Období let 1870 - 1914 přineslo západoevropským lázním slohový vliv historismu a secese. Je symptomatické, že stavební rozmach všech 3 lázní v tomto období se přesně kryje s jejich hospodářským rozkvětem. První světová válka znamenala konec obojího. V zásadě ukončila stavební vývoj našich lázní, ve 20. století se obraz jádra lázní radikálně nezměnil, pouze Karlovy Vary byly

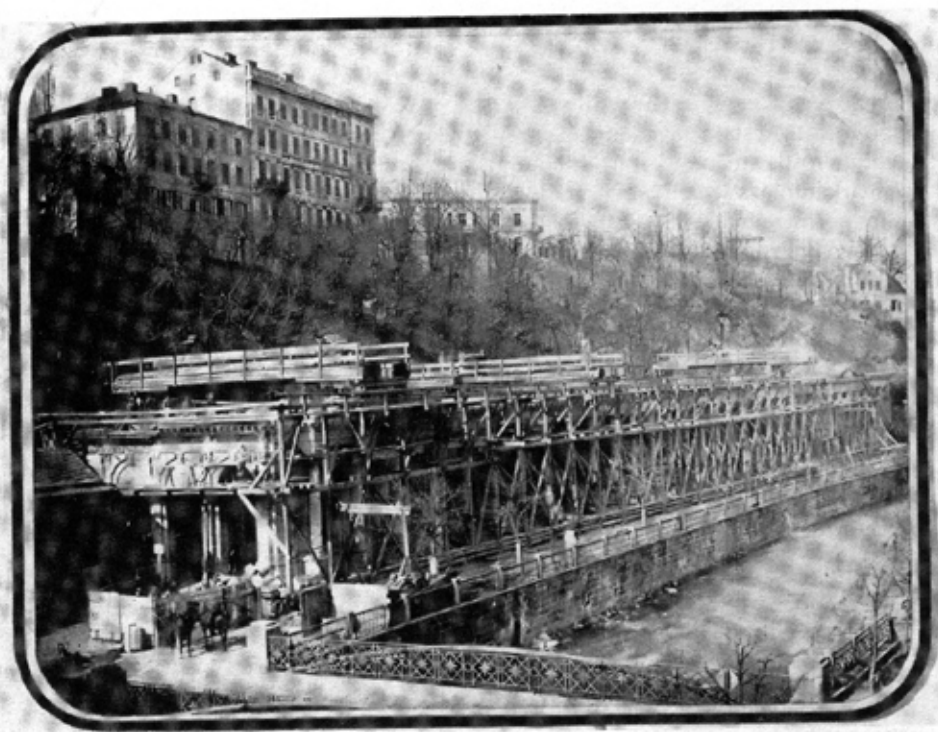
roku 1912 ještě korunovány impozantním Imperialem.

Architektura lázní je úzce svázána s duchem doby. Doba zplodila a ovlivnila své osobnosti a ty zase zásadně poznamenaly podobu lázní.

Každé z lázeňských míst má své klíčové stavební tvůrce. V Karlových Varech se do poloviny 19. století uplatnila všehochoť stavitelů pod taktovkou Prahy i regionálních autorit. Za starosty Eduarda Knolla došlo k obratu, zelenou dostala Vídeň. Helmer a Fellner dokázali v proslulém, leč provinčně skromném městě navodit atmosféru světovosti. Karlovy Vary v každém ohledu kopírovaly Vídeň, město svých habsburských mecenášů. Loajálnost a servilnost karlovarského měšťanského prostředí vůči Vídni byla příslovečná. Dominujícím je v Karlových Varech historismus, napájený v náznačích hlavně vlivy baroka a mini-empíru po

Karlovy Vary - střeška vřídelní kolonády (1879) a kostel Máří Magdaleny (1736)

K. Vary - stavba Mlýnské kolonády kolem r. 1875 Projekt Josef Zíték

způsobu Hannoveru. Zkrátka nepřišly ani ohlasy renesanční.

V Mariánských Lázních se po odeznění pražských vlivů prosadil na sklonku 19. století místní stavitel Josef Schaffer, technický ředitel lázní. Ten byl silně inspirován Monte Carlem. Četnými důležitými stavbami výrazně poznamenal město (Palladio, Nové lázně aj.), jež má mnoho motivů převzatých z krajů jižně od Alp. Také v Mariánských Lázních kraluje historismus.

Stavební podobu Františkových Lázní určoval do půle 19. století chebský stavitel Adam Haberzettl, poté se hlavními tvůrci stali místní architekti Karl a Gustav Wiedermannové (otec a syn). Ve Františkových Lázních vládne po architektonické stránce empír, jehož formu stanovily příslušné úřa-

dy v Chebu, jež byly sdostatek samostatné, a tudíž si zachovaly vždy zdravý odstup od Vídně i od Prahy.

Ze všech tří lázní si Františkovy Lázně nejlépe podržely svůj původní empírový ráz. I přes četná narušení někdejší harmonie jsou výtvarným skvostem.

Z hlediska původnosti stavební substance dopadly Karlovy Vary relativně nejhůře, několikrát přestavěné v důsledku ničících požárů (1604 a 1759) a bezohledně modernizované v poslední třetině minulého století.

PF' 95

Všem přátelům a příznivcům Slavkovského lesa přejeme mnoho krásných zážitků a nevšedních setkání s přírodou chráněné krajinné oblasti. Zároveň vám přejeme vše nejlepší, pevné zdraví, klidné dny a samozřejmě hodně osobních úspěchů po celý rok 1995. To přejeme nejen vám, ale i vašim nejbližším.

Těšíme se v novém roce na vzájemná setkání a na další příjemnou spolupráci.

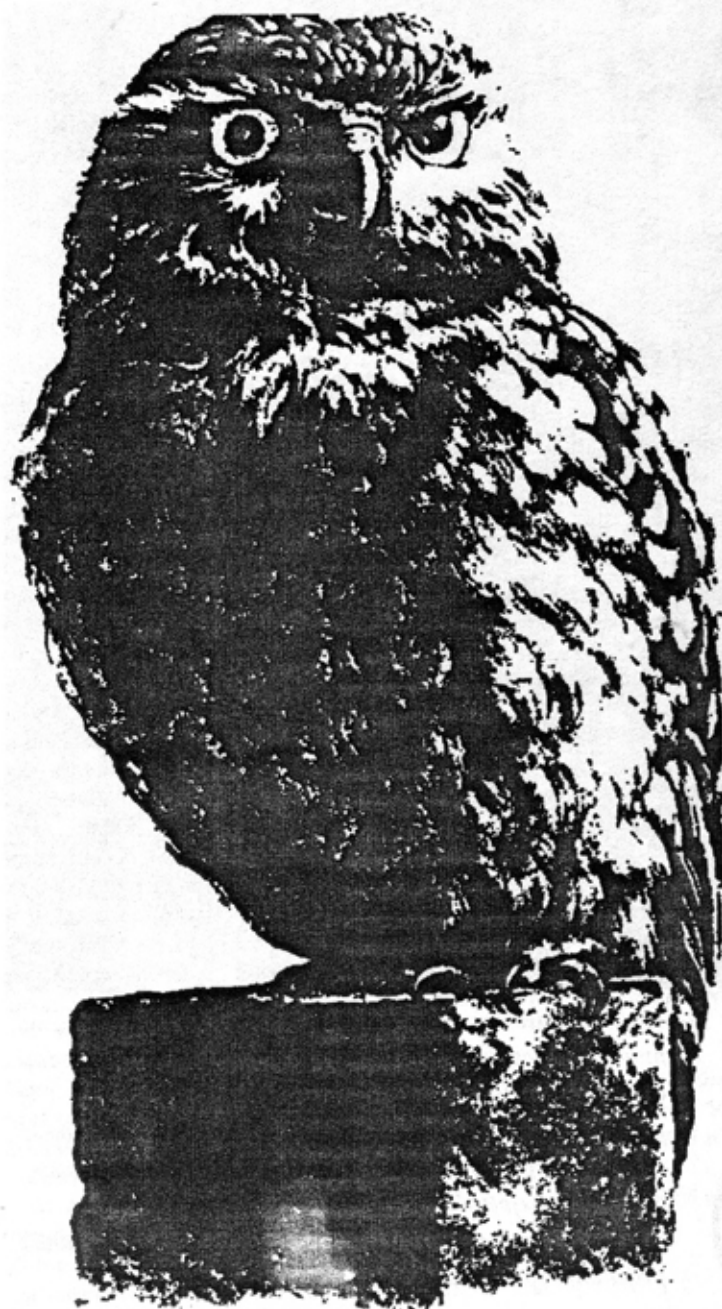
Pracovníci Správy CHKO Slavkovský les

DOBROVOLNÝ AKTIV-
ZOOLOGICKÁ SEKCE

RNDr. Jiří Bytel

AKCE SÝČEK

Výsledky mapování
hnízdniho rozšíření
sýčka obecného
v roce 1994

SÝČEK OBECNÝ

V roce 1993 bylo z iniciativy Skupiny pro ochranu a výzkum dravců a sov (součást Západočeské pobočky České společnosti ornitologické) zahájeno mapování hnízdního rozšíření sýčka obecného (*Athene noctua*) v okrese Domažlice. Současně byla publikována výzva ke spolupráci i v dalších okresech. Po domluvě s celostátním koordinátorem se do akce zapojila v roce 1994 i zoologická sekce dobrovolného aktivu Správy CHKO Slavkovský les.

Principem použité mapovací metody je provokování sýčků pomocí magnetofonové nahrávky jejich hlasu. Protože sýčkové velmi intenzivně obhajují svůj revír (zejména samci), reagují na nahrávku většinou po několika okamžicích. Mapování bylo prováděno v průběhu měsíců dubna a května, v souladu s doporučenou metodikou (nejdříve jednu hodinu po setmění - podle zkušeností z Domažlicka je nejvhodnější dobou 20.00 až 22.00 hodin - za teplejších nocí po slunečném dni). Vzhledem k tomu, že jsou dny, kdy se sýčkové vůbec neozývají, bylo mapování prováděno opakovaně, na každém místě dvakrát. Zjišťování bylo zaměřeno zejména na předpokládaná místa výskytu (zemědělské stavby v krajině, kostely, staré domy, hřbitovy, parky, stará stromovádi, zahrady, polní remízky, opuštěné stavby mimo obce).

Podle většiny dostupných údajů osidluje sýček obecný především nižší polohy a do hor jeho početnost klesá (Hudec a kol., 1983), proto bylo pro mapování v roce 1994 vytypováno území zhruba ohraničené spojnici Štědrá (okres Sokolov) - Lipová - Dolní Žandov - Velká Hleďsebe (vše okres Cheb) - rybník Regent - Pístov (okres Tachov) - Vlko-vice - severní okraj Mariánských Lázní - Lázně Kynžvart - Milíkov (vše okres Cheb) - Štědrá. Nadmořská výška zkoumaného území je v rozmezí 440 m n. m. (Lipoltov) až 704 m n. m. (Mariánské Lázně - Valská hájovna).

Na mapování se podíleli členové zoologické sekce RNDr. Věra Bytelová, Kateřina Grossmannová, ing. Jana Řezníková, RNDr. Jiří Bytel, Jiří Marschal, RNDr. Pavel Poc a Daniel Starý, kterým za jejich práci aspoň tímto způsobem děkujeme.

VÝSLEDKY:

Nebyl zjištěn ani jeden reagující sýček obecný a lze tedy předpokládat, že ve zkoumaném území se druh pravděpodobně nevyskytuje. Hlášení o výskytu ze strany veřejnosti je třeba důsledně ověřovat - na základě upozornění bylo prozkoumáno několik lokalit, na kterých byl údajně sýček slyšen (všechny v okolí Mariánských Lázní v nadmořské výšce 580 - 704 m n. m.), ale ani na jedné z nich nebyl výskyt potvrzen (dvakrát na nahrávku reagoval puščík obecný).

Přestože dvouměsíční mapování přineslo "jen" negativní výsledky, nelze v žádném případě jeho význam snižovat. Byly získány první souhrnnější údaje o rozšíření sýčka obecného ve sníženině mezi Slavkovským a Českým lesem, které pomohou doplnit přehled o rozšíření druhu v České republice.

Vzhledem k tomu, že v Chebské pánvi byl v letošním roce výskyt sýčka potvrzen na několika lokalitách (sdělení ing. D. Jägra z Okresního úřadu Cheb), bude v příštím roce zaměřeno mapování zoologické sekce i na bližší průzkum oblasti kolem Kynžperka nad Ohří a na základě dřívějších údajů (Mattas, 1991) rovněž do severní a východní části CHKO.

Literatura: Hudec, K. a kol.: *Fauna ČSSR Ptáci* 3/I. - Academia Praha, 1983, 704 s.

Mattas, M. (1991): *Hnízdní rozšíření ptáků v Západočeském kraji v letech 1985 až 1988*. - Sborn. Západočes. Muz., Plzeň, Přír. 79: 1 - 111.

Sýček obecný (*Athene noctua*)

Sova přibližně velikosti špačka, s krátkým ocasem a širokou plochou hlavou. Sýček je

shora tmavohnědý, s početnými bělavými skvrnami, naspodu bělavý s podélnými tmavohnědými skvrnami. Nelétá v jedné rovině, nýbrž v dlouhých obloucích, zpravidla velmi nízko nad zemí a teprve ke konci letu se náhle zvedne do patřičné výše (na strom, pod střechu, apod.). Za letu rychle třepetá křídly, chvílemi krátce plachtí. Ve dne spí na skrytých místech na stromech, v dutinách nebo pod střechami.

Hlas: Táhlé, monotónně opakované, hluboké a ke konci stoupající *úú* (lidově přepisované jako *pújd*), v rozčilení u hnízda *kif*, *kev* nebo *kviu*, apod. Mlád'ata se ozývají tichým *srí*.

SÝČEK OBECNÝ (ATHENE NOCTUA) - zvláště chráněný živočich (zařazen do kategorie ohrožených), v Červené knize ČR řazen mezi ohrožené druhy.

Ladislav Plachý

BÁJE A POVĚSTI ZE SLAVKOVSKÉHO LESA

Skřítci a lesní žínky

Od Mikuláše až ke Špičáku a odtud přes Krudum až k Lobežskému potoku kdysi bydlelo za starých časů velké množství trpaslíků a lesních žínek. Bylo jich zde tolik, že často přicházeli do styku s místními obyvateli. Například jedna lesní žínka bydlela dokonce v Hruškové. Té se údajně dosti často stávalo, že odešla do lesa a vracela se až pozdě večer domů. Na otázky, kde tak dlouho byla, vždy odpověděla, že musela vyčistit všech sedmdesát sedm pramének, které měla na starosti.

Kdysi jedna žena ze Starého Sedla šla do lesa, ve kterém našla malé dítě. Protože sama žádné neměla, vzala si je domů. Ještě týž večer za ní přišla lesní žínka, která byla matkou dítěte, a požadovala jej zpět. Sedelská žena je však odmítala vydat. Pře nevedla nikam, až rozčilená lesní žínka řekla svému dítěti: "Tak vidíš, musíš zde zůstat! Nikdy ale nezapomeň, že nesmíš nikdy a za žádných

okolností prozradit, proč máš na jednom prstu tak dlouhý nehet!" Pak sklopila smutně hlavu a šla svou cestou.

Novopočená matka si ráno všimla, že dítě stále spí. K polednímu se jí všechno zdálo podezřelé. Dítě stále spalo a ani hlad ho neprobudil. Sáhla na dítě a s hrůzou oněměla. Lesní dítě bylo mrtvé.

Skřítkové se většinou kolem poledne shromažďovali k odpočinku na vrchu zvaném HOHEN RUH (nynější Lobežský vrch), který se nachází mezi Krudumem a Lobežským údolím. Své pojmenování pravděpodobně získal právě od onoho odpočívání skřítků na tomto místě. Zde si skřítkové rovněž připravovali jídlo.

Jednoho dne oral starý Marter z Hruškové nedaleko tohoto místa. Zpozoroval, jak z lesa vychází kouř a posléze uviděl samotné skřítky, jak si připravují na ohni jídlo. Zavolal na ně, zda-li by i jemu něco k snědku nepřipravili. Když se vrátil ke svému pluhu, našel na něm veliký koláč. Rozlomil ho a s velkou chutí snědl. A tu se ozval jeden skřítek: "To bylo tvoje štěstí. Kdybys ten koláč nesnědl, byl by to tvůj konec."

Onen muž byl ještě několikrát obdařen jídlem od skřítků a často též viděl na stro-

mech zavěšenou travu, ze které prý trpaslíci tkali nítě.

Skřítci a lesní zínky žili dlouhá léta v nejlepší shodě s obyvateli okolních vsí. Když však obyvatelé začali "počítat knedlíky a chleba v pecích", skřítci se rozhodli, že z kraje odejdou. Většina jich odešla do Krušných hor. Jejich král se pak odebral do Královského Poříčí. Král se tehdy dohodl s převozníkem Schneiderem na podmínkách převozu přes řeku Ohři. Dal mu na vybranou. Buď mu dá plný klobouk tolarů, anebo si může od každého trpaslíka vyžádat jeden halěr za převoz. Převozník se rozhodl pro plný klobouk tolarů.

Druhý den od časného rána až do pozdního večera převozník převážel, aniž by viděl alespoň jednoho poutníka. Včas vždy poznal, kdy má loď odrazit od břehu. Loďka se vždy začala houpat od vstupujících neviditelných trpaslíků a pak jen sledoval jak se tíhou noří do vody. Když se loď ponořila na bezpečnou hloubku, zvolal "dost!". Loď se

uklidnila a on jí bezpečně vedl na druhou stranu řeky. Při zpáteční cestě byla loď lehká a plavila se vysoko na hladině. Tak tomu bylo po celý den. Pozdě večer se konečně objevil král trpaslíků. Poděkoval převozníkovi a dal mu plný klobouk peněz.

Když byl král trpaslíků již na břehu, zastavil se, otočil hlavu a s úsměvem se převozníka zeptal, zda-li chce vidět kolik trpaslíků vlastně převezl. Ten samozřejmě chtěl znát pravdu. I tu král trpaslíků zvolal: "Klobouky dolů!" Převozník se zhroutil. Velká louka u řeky byla zcela zaplněna nepřehledným množstvím maličkých trpaslíků. Teprve teď poznal, že měl raději požadovat od každého onen jeden halěr převozného. Ale i tak byl spokojen - lepší vrabec v hrsti, než-li holub na střeše.

Pak se s králem, ale i s jeho poddanými rozloučil. Popřál jim šťastnou cestu a od těch dob nikdo ve Slavkovském lese neviděl ani jednoho trpaslíka.

Petr Bouše

O RÝŽOVÁNÍ MINERÁLŮ ZVLÁŠTĚ VE SLAVKOVSKÉM LESE Kobrázku na titulní straně

Není člověka, který by neznal tuto prastarou, s bohatstvím i tragédiemi spojenou činnost. Vzpomeňme jen na příběhy skutečné i vymyšlené z Kalifornie, Aljašky, Yukonu, Sibiře, jižní Afriky, Brazílie, Austrálie a konec konců i od naší Otavy, kde všude byly z písku vyrýžovány často až bájně poklady. Tisíce mužů překonávaly nespočetná nebezpečí a nástrahy přírody i konkurentů jen proto, aby mohly často v ledové vodě celé dny stát a monotónně kroužit pánví v pevné víře, že na jejím dně objeví tolik žádaný žlutý kov.

Ovšem skutečnost bývá často mnohem prozaičtější. Budeme hovořit o rýžování, ovšem s pověstnými zlatými poklady bude mít pramálo společného.

Způsob je to velice jednoduchý, využívající jedné prosté a známé fyzikální vlastnosti - totiž různé hustoty (nebo lépe měrné hmotnosti) různých látek. Prosejeme sítem písek tak, aby zrnka měla přibližně stejnou velikost a vysypeme jej na pánev, načež pod vodou (nebo za občasného přidávání vody) trpělivě pánví kroužíme a necháme tak odplavovat lehčí zrnka tak dlouho, až nám na dně pánve zbyde obvykle tmavý, těžký podíl, tzv. šlich. Na ten pak vybrojeni lupou, pinzetou a, jsme-li romantici, i větším koženým váčkem na vybrané poklady, upřeme svou pozornost a vybíráme zrníčka takto s velkou trpělivostí získaná. Tento způsob je využíván dodnes (zvláště při vyhledávání rud). Ovšem při těžbě intenzivnější se přeci jenom poněkud modernizoval: pánev a od studené vody

prokřehlého prospektora nahradila dřevěná koryta s malými hrázkami na dně, jimiž proudí voda unášející rýžovanou horninu. V moderních provozech pak jde o celý složitý systém vibrujících sít a plavicích koryt (jednu takovou moderní rýžovací "továrnu" můžeme spatřit u Třebeňic, kde se rýžují pověstné české granáty).

Nejen ovšem v širém světě, ale i zde, ve Slavkovském lese, mnoho mužů po dlouhá staletí rýžovalo pro ně vzácné minerály. Bez pověstné romantiky, zato o to trpělivěji. Ovšem nebylo to, kromě několika málo významných výjimek zlato, ale především cín.

Již koncem 12. století horníci přišedší z anglického Cornwallu zjistili, že v náplavech potoků v oblasti jižně od Karlových Varů je velké množství černých zrněk téže rudy, kterou rýžováním i hornicky těžili ve své původní domovině, cínovce, neboli správněji kasiteritu. Počali tedy tuto rudu nejprve rýžovat, ale již velmi brzy (patrně již na přelomu 12. a 13. století) vyrazili první štolý. Rýžování se však nezastavilo a pokračovalo tu více, tu méně úspěšně prakticky bez přerušení až do století minulého. Z původních míst se rýžování rozšířilo do oblasti Bečova, Litrbachů, Pramenů, Kynžvartu, Kladské i Mariánských Lázní. Dodnes nám tyto "stařiči" zanechali památky, svědčící o obrovské námaze a snaze nalézt a vydobýt tu toliko potřebnou rudu - rýžovnické kopečky neboli sejpy. Jsou roztroušeny prakticky všude tam, kde podloží tvoří žulové horniny, v nichž se kasiterit nalézá, a často i daleko od těchto oblastí v místech, kam byla zrna zvětralých žul přírodou odnášena - nejvíce v náplavech potoků (a to i do mnohakilometrových vzdáleností od původního zdroje), často též v sutích na svazích vrchů a v údolích. Památky na rozsáhlé práce na cínovou rudu se táhnou v několikakilometrovém pruhu od Mariánských Lázní podél silnice na Kladskou i do Pramenů. Velmi intenzivně byla přerýžována zvě-

tralá vrstva horniny v Pramenech a dále směrem ke Kladské, na svazích vrchů Lysina a Lesný, v širokém okolí Litrbachů a Sklelného vrchu, v údolí Cínového potoka a na mnoha dalších místech. Všude tam se nám dochovaly nejen samotné seipy, ale i celé rozsáhlé plochy s desítkami kopečků. Často, jak je vidět, to neměli "staříci" jednoduché - mnohá místa na kopcích jsou bez vody, a tak museli nakutanou horninu snášet často dosti daleko do údolí k nejbližšímu potoku. Místy si ale pomohli jinak - vykopali jámy, v nichž se shromažďovala dešťová voda; dodnes jsou zachovány dvě taková jezírka severně od Mariánských Lázní pod skalkou na tzv. Duncanově výšině.

Jsou ovšem místa, kde i přes rozsáhlou těžbu se nám seipy nedochovaly. Buď se o jejich neuchování postarala sama příroda, nebo je zničil člověk, obvykle hornickými pracemi na místech bývalých rýžovišť. Tak tomu bylo např. v okolí Horního Slavkova (údolí směrem k Lokti i jinde) a Krásna. Rozsáhlá rýžoviště v náplavech Třebízského potoka byla zase skryta výstavbou Mariánských Lázní a Úšovic.

Tato naleziště byla tak vydatná, že často byla ruda hutnický zpracovávána přímo na místě. Stopy po takových hutích se nám dochovaly např. v místě dnešní přehradní nádrže severně od Mariánských Lázní, v údolí severně od zříceniny hradu Kynžvart, u Pramenů a snad i jinde. Na těchto místech jsou dosud nalézány úlomky strusky a zbytky přetavených rud (ukázky jsou vystaveny např. v expozici Městského muzea).

Není možno takto v krátkosti shrnout všechna místa, kde se rýžováním dobýval ve Slavkovském lese cín; těch míst by bylo příliš mnoho.

Ale nebyl to jen cín, za nímž se zde nehostinnými lesy prodíraly zástupy hledačů kovů a rud. Spolu s cínem byla, ovšem nepoměrně později, rýžována i ruda jiného

významného kovu - wolframu, jako černo-hnědá zrnka minerálu wolframitu. Jelikož wolfram byl objeven nepoměrně později než cín, často se znovu přerýžovávaly i staré seipy po těžbě cínu.

Přesto, že se ve Slavkovském lese těžilo množství rud různých kovů, není zatím u ostatních prokázáno, že byly těženy rýžovníckým způsobem. Kromě ovšem nejznámějšího rýžovaného kovu - zlata.

Na vlastním území Slavkovského lesa najdeme stopy po rýžování zlata jen velice sporadické, a to až tak, že občas pochybujeme, těžilo-li se tu zlato či nikoliv. Pozůstatky se nám dochovaly pouze ve starých místních názvech na Bečovsku: Zlatý potok, Goldhay.

Ovšem v širším okolí to bylo jiné. Známe jsou ryže na potocích pod vrchem Dyleň, kde byly objeveny i zbytky staré zlaté stoupy (mlýn na drcení rudy a horniny). Ještě známější je dříve vydatné naleziště v okolí obce Křivce na Bezručicku, kde jsou dosud zachovány velké plochy pokryté nespočtem množství starých seipů. Zde si klášter Teplá, na jehož panství se rýžoviště nacházelo, podstatnou měrou vylepšoval, řečeno dnešním jazykem, příjmovou stranu rozpočtu. Dodnes zde lze vyrýžovat poměrně značné množství drobných zlatinek (tj. velmi tenkých zlatých plíšků) a zlatého prachu z rozdrčeného tmelu permských slepenců.

Neplýtvajme však místem. Jistě, bylo by lze mnohem podrobněji rozebírat otázky rýžování v našem okolí, ovšem nezbylo by pak asi místo na zajisté zajímavější stati, články a studie. Z téhož důvodu zde neuvádím ani literární citace, neboť jen jejich výčet by zaplnil několik stran. Doporučím však každému, kdo se prokousal textem až k tomuto místu, k nahlédnutí 8 dílnou práci akad. Kratochvíla "Topografická mineralogie Čech", v níž je asi nejobsaáhleji zpracované shrnutí starších prací včetně detailně zpracovaných citací.

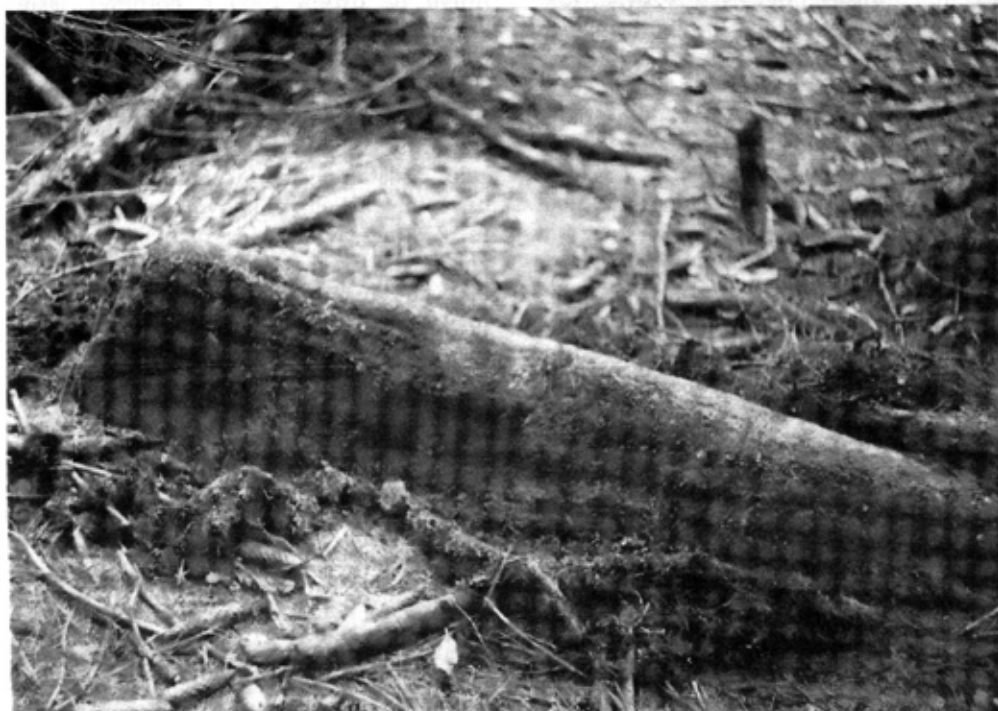
Zdeněk Buchtele

STŘEDOVĚKÉ OSÍDLENÍ A JINÉ ZAJÍMAVOSTI V ZÁPADNÍ ČÁSTI SLAVKOVSKÉHO LESA

Foto k článku Zdeněk Buchtele

Letošní rok byl štědrý na několik zajímavých nálezů v oblasti, která je přibližně vymezena obcemi Úbočí, Podlesí, Milíkov, bývalá obec Smrkovec, Žitná, dále Lazy a Lázně Kynžvart. V této oblasti, která byla ve středověku jen velmi málo přístupná a průchodná, je několik lokalit, které nasvědčují středověkému osídlení. Toto prastaré osídlení částečně zaniklo, částečně přežilo do konce druhé světové války.

Středověké osídlení lze nalézt tam, kde podmínky dovozovaly osadu založit. Určujícím limitem byla například poloha u potoka, křižovatky cest, vhodná nadmořská výška a určitá chráněnost místa před přírodními živly. Dalším důležitým faktorem pak byla možnost obživy. Pokud se týká zemědělských oblastí s výhodnou polohou - je předpoklad, že obce v těchto příhodných polohách snadněji přežívaly. Dalším předpokla-

Obrázek č. 1

nazývalo osadou, pak se asi dá velice těžko vysledovat jejich přesnější vznik i zánik. Tyto souvislosti se pak přesněji prolínají se vznikem a uzavírkou jednotlivých horních děl.

Systematický průzkum původních cest v oblasti ukázal nejen překrásné staré hraniční kameny, ale i doklady o tom, že například cesta ze Smrkovce na Javořinu (ke Kňafáku) byla komunikací, která prochá-

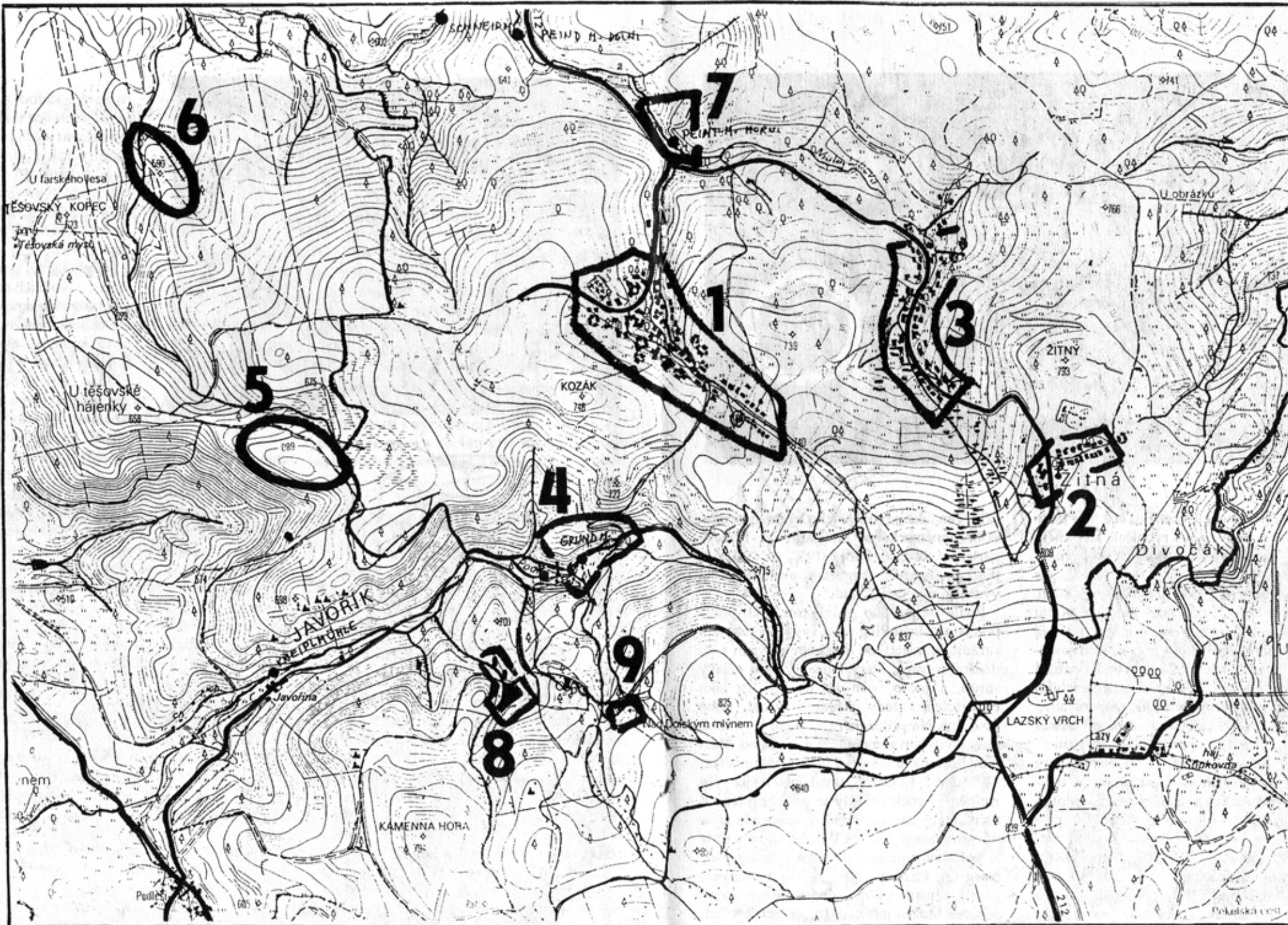
Obrázek č. 2

dem vzniku osad byla i určitá specializace - účelovost. U nás tomu pak bylo například v souvislosti s těžbou cínové rudy a v oblasti Smrkovce pak s těžbou stříbra. Pokud se těžilo stříbro, jehož odběr a ceny byly takřka stabilní, byl stabilní i systém osídlení v této oblasti. Ale i tato těžba se stávala časem nerentabilní. Na počátku těžby, kdy se ještě netěžilo ve větších hloubkách, byla situace stabilní a vyplácela se. A tak začalo vznikat i kolonizační osídlení ve větších nadmořských výškách. Vše bylo vlastně závislé na produkci jednotlivých šachet. Bereme-li navíc v úvahu, že čtyři či pět roubených chalup se tehdy

zela přes osadu (zaniklou asi v polovině 14. století). Osada se podle materiálů, které mám k dispozici ve svém soukromém archivu, jmenovala Klein Schneedorf. Volně přeloženo Malá sněžná ves (?). Samotné místo svojí situací odpovídá názvu, neboť osada byla v dolíku asi 620 m. n. m.. Severní strana je chráněna žulovým skalním útvarem a strana protilehlá se hned za potokem a cestou zvedá téměř o 200 metrů. Bylo to tedy velmi dobře chráněné místo, ale díky stinné dispozici zde byl zaručeně déle sníh než kdekolivjinde.

Zde jsem našel prastarou cestu, brod, pozůstatky nadzemních relikvů po domech, uměle upravenou plošinu - snad náves, několik dokladů vtesaných do kamene (viz obrázek č. 1). Jedná se o kámen asi 140 cm dlouhý, se dvěma vtesanými rýhami o délce 26 cm (horní) a 10 cm (dolní). Za potokem směrem k nové cestě stojí novější pomníček, který dokládá provoz na této středověké cestě ještě v roce 1873 a vedle je starý a velmi krásný hraniční kámen (viz obr. č. 2).

Na obrázku č. 3 je pohled na zmíněný pomníček a v kroužku je označeno místo

1-SMRKOVEC 2-HORNÍ ŽITNÁ 3-DOLNÍ ŽITNÁ 4-ZANIKLÁ STŘEDOVĚKÁ OSADA KLEIN SCHNEEDORF 5/6-SCHWARZENBACH / WOLFHARTSGRÜN 7-HERMANSGRÜN
8-RYBNÍK, KTERÝ NENÍ V MAPÁCH 9-PINKGARTEN

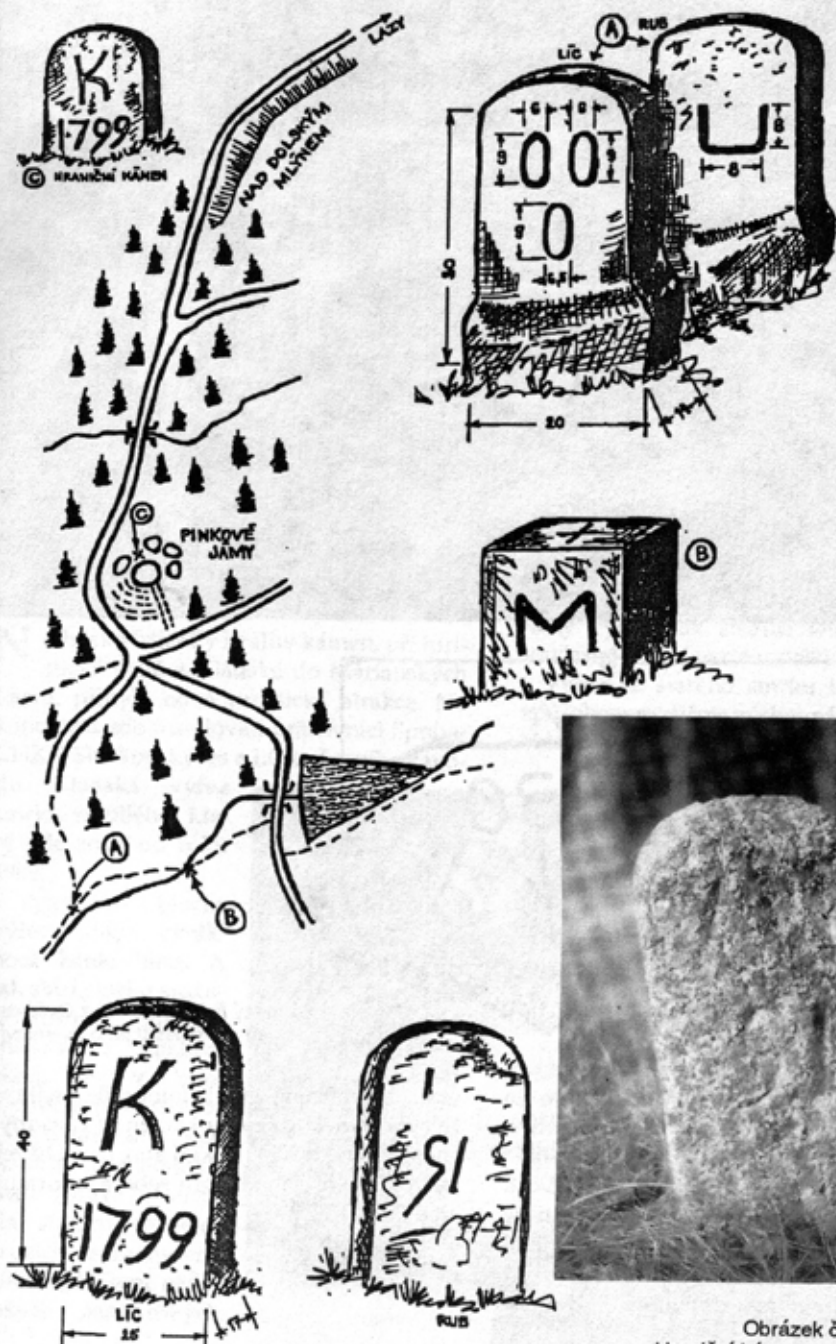
Obrázek č. 3

hraničního kamene z obrázku č. 2. Asi 1 km jižně od vsi jsem objevil rybníček, který není zakreslen ani na jedné mapě, které vlastním. Jedná se o vodní plochu sice malou, ale přesto mám určité pochybnosti. V mapách, které vlastním, jsou zaznamenány vodní plochy i ve čtvrtinové výměře, než má můj objevený rybník a přesto jsou zde zaznamenány. Přepad vody z tohoto rybníka odtéká SZ a tvoří v této části hranici mezi panstvím Kynžvart a Milíkov. Několik nákrešů zdejších hraničních kamenů je ukázáno v dokumentaci, která je součástí mého příspěvku.

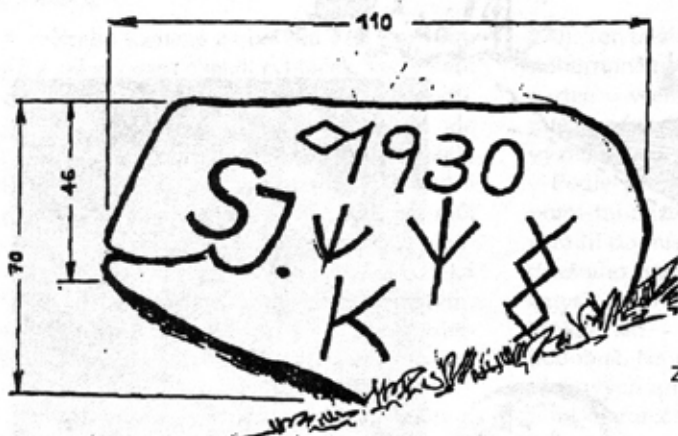
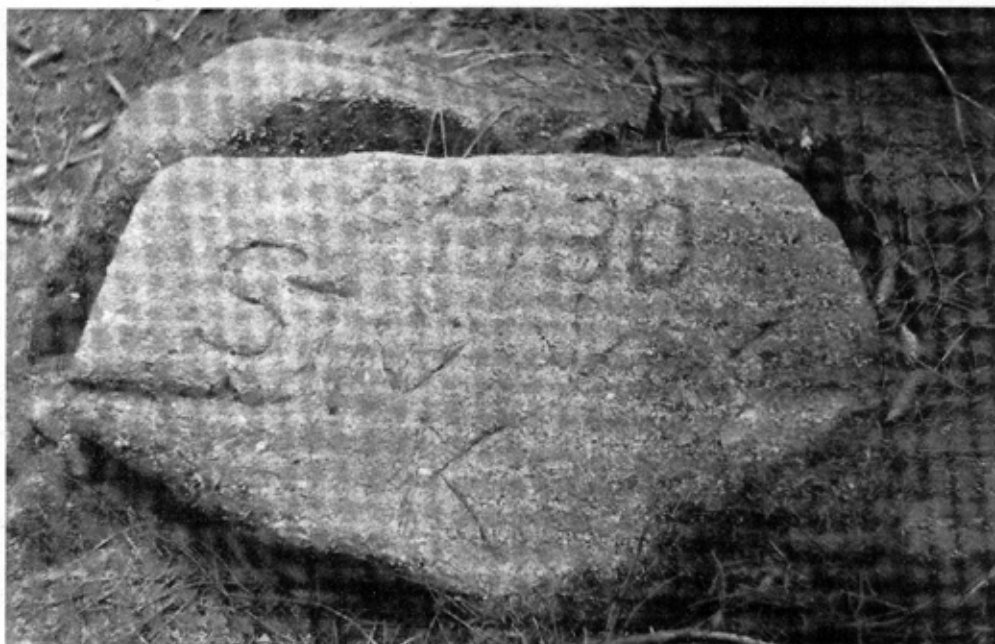
Asi 1 km východně od rybníka směrem k místu nazývanému "Nad dolským mlýnem" je oblast, kde se nalézá několik pinkových propadlin. V Arnice č. 5/1983 píše PhDr. Pavel Šebesta v článku "Zaniklé středověké vesnice v západní části CHKO" mimo jiné: "Pingarten, v Leuchtenberské lenní knize se na FO1.24 v soupisu majetku Albrechta Planknera objevuje jméno Pingarten podle přepisu Grandlova (1888, str.

270). Ten také odvozuje jeho význam ze středohornoněmeckého Bin-garte = Bienen-garten = včelnice. Fünkl (1955, str. 343) četl totéž jméno jako Pregarten, ale toto nemá významový výklad... atd."

Podle posledního průzkumu bych právě pomístní název Pingarten svým významem zařadil do místa Pod dolským mlýnem a do dnešního tvaru, který konečně dává nějaký smysl, a proto bych ho upravil asi jako Pinkgarten - tedy pinková oblast, nebo podobně. Na přiloženém nákrese je několik pinkových jam zaměřeno a zakresleno. Mezi nimi je hraniční kámen datovaný letopočtem 1799 (obr. č. 4). Dále v návaznosti na již výše zmíněný článek Šebesty je potřeba přesněji určit, která zaniklá středověká osada byla Schwarzenbach a která Wolfhartsgrün. Dále je potřebné upřesnit lokalizaci osady Hermasgrün, která mi jaksi nesedí v místech, kam ji umístil ve zmíněném článku Pavel Šebesta. Možná má pravdu, ale podle všech náznaků se zmíněná osada nalézá více jiho-

Obrázek č. 4
Hraniční kámen u pinkových jam

Záhadný žulový kámen z Ovčáku -
podaří se rozluštit jeho tajemství

západně od Smrkovce. Předpokládám, že průzkum terénu provedený na jaře příštího roku trochu situaci zpřehlední a snad i ujasní.

Na závěr předkládám jednu zajímavost. Přibližně v centru popisované oblasti je vrchol kopce Ovčák (898 m. n. m.). Pod jižní stranou vrcholu (přesné vymezení záměrně neuvádím), jsem našel žulový balvan se

záhadným nápisem (viz fotografie a nákres). Najde se někdo, komu kámen se záhadným nápisem něco říká? Pokud ano, nenechávejte si rozluštění záhady pro sebe a informujte redakci Arniky.

Předem děkuji.

Jan Harvánek

NOVÁ TURISTICKÁ ATRAKCE

Foto autor

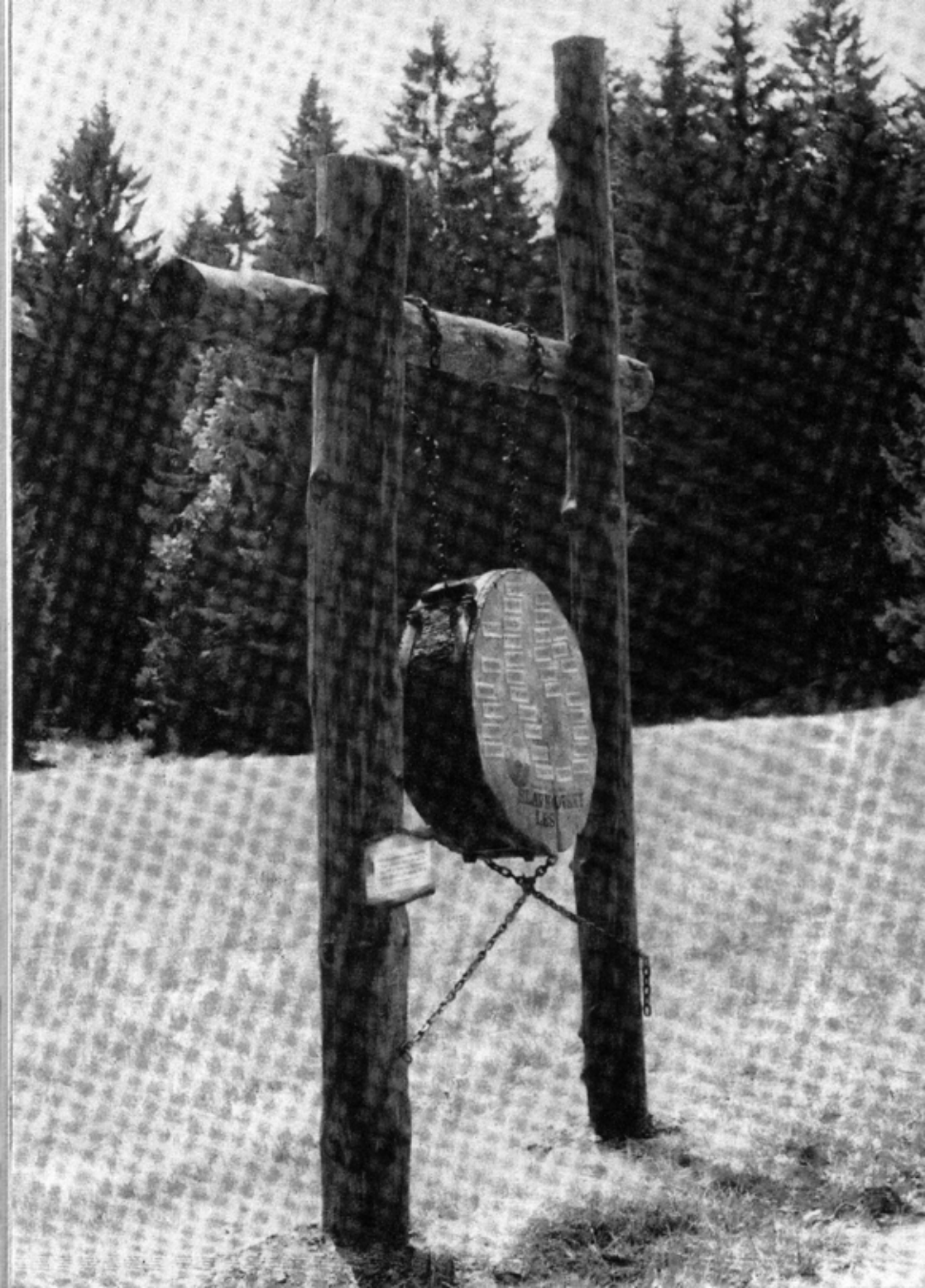
Nedaleko hájenky Králův kámen, při turistické cestě z Kladské do Mariánských Lázní, přibyla nová turistická atrakce. Na konci léta zde instalovali pracovníci Správy CHKO Slavkovský les a LČR - Lesního závodu Kladská výřez smrku ztepilého, který zde rostl do roku 1989.

Vyleštěná plocha výřezu dává vyniknout letokruhům. A tak stáří smrku sleduje historie lidského snažení v blízkém okolí, ale i v České republice (levá strana) a v druhé linii pak historii ochrannářských snah (pravá strana). Na středových letokruzích je zachycena doba vyhlášení nedalekých Mariánských

Lázní lázněmi (1818) a v druhé ochrannářské linii je zachycen historický výrok Alexandra von Humboldta, který poprvé v roce 1819 vyslovil termín "přírodní památka". Historický vývoj pak sleduje letokruhy až do současné doby (do roku 1989).

Výřez ze starého smrku tak zajímavým způsobem rozšiřuje výchovná zařízení v naší oblasti.

Jiří Bytel NETOPÝŘI SLAVKOVSKÉHO LESA

Údaje o výskytu netopýrů v oblasti Slavkovského lesa nejsou na rozdíl od známějších "netopýřích oblastí" (např. Český kras, Moravský kras) příliš hojné. Jednotlivé údaje z 60. a počátku 70. let uvádí Hůrka (1973), systematictější se území věnoval Brdička (1977). Cenné údaje, dosud však nepublikované, získal v průběhu 80. let spolupracovník Správy CHKO Slavkovský les F. Baroch.

Shrneme-li všechny údaje, na území CHKO, popř. v jejím blízkém okolí, byl v 60. letech potvrzen výskyt 7 druhů netopýrů (netopýr velký, netopýr vodní, netopýr černý, netopýr severní, netopýr ušatý, netopýr dlouhouchý, netopýr řasnatý), v 70. letech 9 druhů (navíc netopýr Brandtův a netopýr velkouchý) a v 80. letech 11 druhů netopýrů (oproti 70. létům navíc netopýr pestrý a netopýr brvitý). Při kontrolách v letech 1993 a 1994 byl doložen výskyt celkem 10 druhů (nebyl prokázán výskyt netopýra pestrého a netopýra brvitého). Vzhledem k tomu, že v roce 1995 bude ke sledování netopýrů využit rovněž ultrazvukový detektor, není vyloučeno, že budou zjištěny i další druhy (zejména ty, které nezimují v podzemních prostorách).

Zjednodušeně lze říci, že nejlepší ochranou netopýrů je co nejmenší zasahování do jejich života. Konkrétní ochranná opatření lze v souladu s doporučeními (např. Hanel a kol., 1992) směřovat zejména na zachování stávajících netopýřích úkrytů (jejich existenci ohrožují např. nešetné sta-

vební úpravy či stavební úpravy prováděné v nevhodnou

NETOPÝR
UŠATÝ

dobu, chemické ošetření krovů střech, zavalování vchodů starých důlních děl, kácení starých stromů) a na zajištění klidového režimu zimovišť či míst s výskytem letních kolonií.

První pokusy o zabezpečení zimovišť v CHKO Slavkovský les byly učiněny koncem 80. let.

(Poznámka: Vzhledem k tomu, že není žádoucí zvyšovat návštěvnost netopýřích zimovišť,

není zveřejňováno přesné umístění těchto míst. Kromě zajištění klidového režimu je to i z důvodu bezpečnosti návštěvníků, kterým bez zkušeností a vhodného vybavení hrozí nebezpečí vážných úrazů.) V roce 1986 byly z iniciativy F. Barocha uzavřeny vstupy do dvou zimovišť, ovšem již po několika měsících došlo k násilnému otevření mříží. V roce 1994 byly instalovány mříže, zabráňující vstupu do dvou důlních děl, ve kterých dochází nejčastěji k rušení zimujících netopýrů. V rámci postupně uskutečňovaného programu bude i v následujících letech pokračovat zabezpečení nejvýznamnějších zimovišť (z prostředků poskytnutých ministerstvem životního prostředí).

Na rok 1995 jsou kromě pravidelného zimního sčítání plánovány i další aktivity související se sledováním netopýrů. V rámci činnosti zoologické sekce dobrovolného aktivu bude koncem srpna proveden ve spolupráci s Českou společností pro ochranu netopýrů (ČESON) kontrolní odchyt netopýrů do sítí (tzv. neting) a ke sledování bude využit rovněž ultrazvukový detektor.

NETOPÝR VELKÝ

VÝSLEDKY SČÍTÁNÍ NETOPÝRŮ NA ZIMOVÍŠTÍCH V LETECH 1993 A 1994

Jednou z metod, která je používána pro zjišťování početnosti netopýrů, je sčítání na zimovištích. Přestože tato metoda nedovoluje stanovit ani absolutní počty zimujících jedinců (nikdy se nepodaří nalézt všechny netopýry v zimovišti), ani všechny druhy vyskytující se v okolí (některé druhy zimují např. v dutých stromech a podzemní zimoviště nevyhledávají), je běžně používána ke zjišťování dlouhodobějších změn vývoje netopýřích populací.

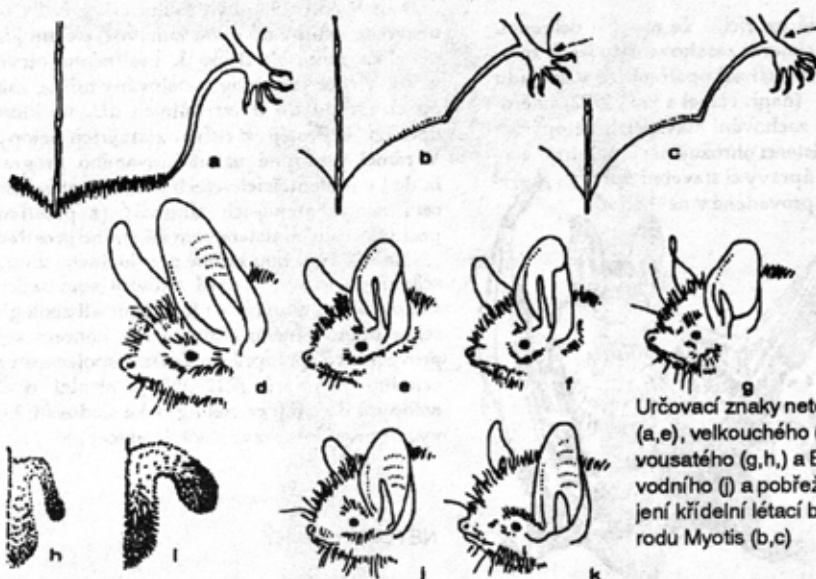
Sčítání se uskutečnilo v obou letech v polovině února a kromě autora se jej zúčastnili RNDr. V. Hanzal (Český ústav ochrany přírody Praha), RNDr. L. Buřka (Správa CHKO a NP Šumava), RNDr. R. Vacík (Západočeské muzeum Plzeň) a K. Janoušek z Karlových Varů (mj. autor příspěvku "Netopýři se stávají raritou" uveřejněném v Arnice 24/1983). Zvláštní dík patří kastelánům hradů Bečov a Loket, díky jejichž laskavosti byla umožněna kontrola v minulosti uváděných zimovišť ve zmíněných hradech.

Na zimovištích v CHKO Slavkovský les bylo v roce 1993 zjištěno 6 druhů o celkovém počtu 73 kusů (pro srovnání - na celém území Čech a Moravy 15 druhů o celkovém počtu 6473 kusů). Nejčastěji byl zastoupen netopýr velký (41 ks), s

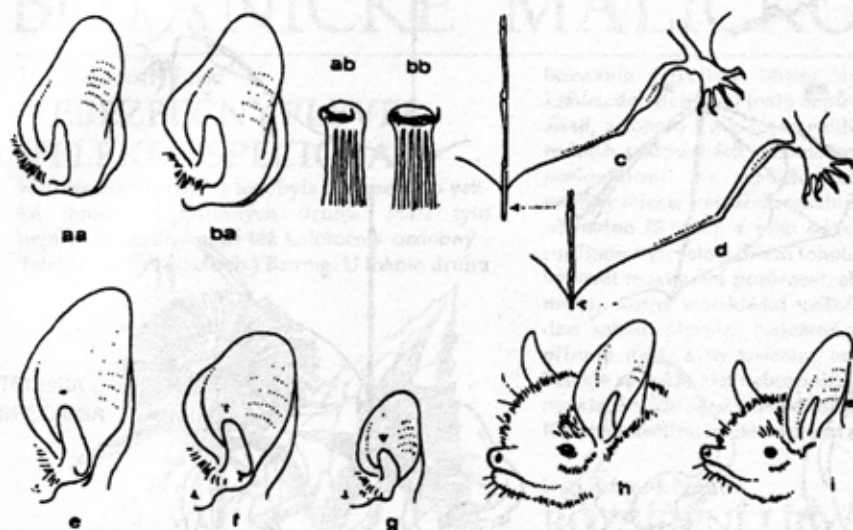

NETOPÝR UŠATÝ
Způsob kroužkování netopýrů

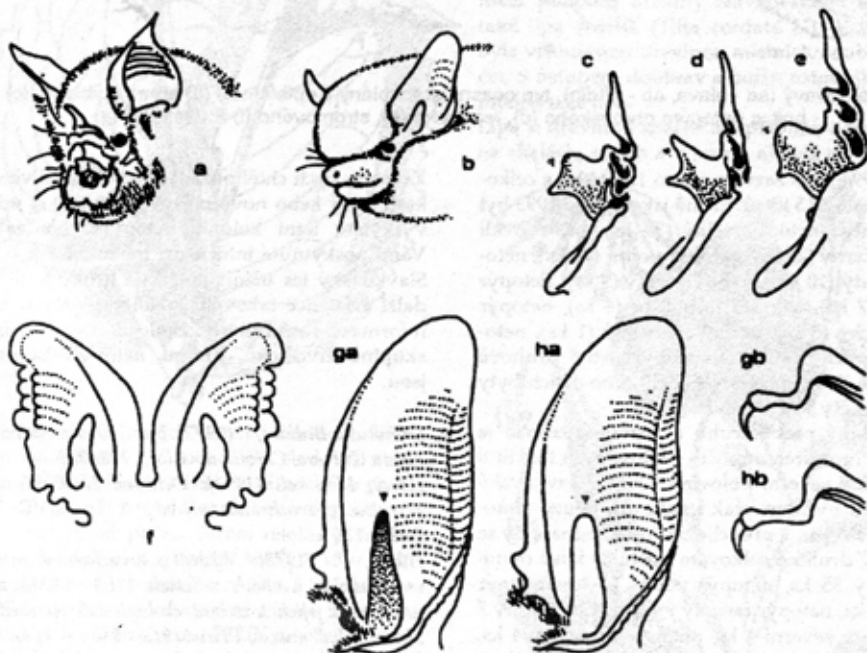
velkým odstupem následovaly ostatní druhy - netopýr vodní (11 ks), netopýr černý (10 ks), netopýr severní (7 ks), netopýr ušatý (5 ks) a netopýr dlouhouchý (2 ks). Dvě ze zimovišť se v rámci západních Čech zařadila k největším (na 3. a 4. místo hned za nejvýznamnější šumavské lokality), v každém z nich byli napočítáni 34 netopýři.

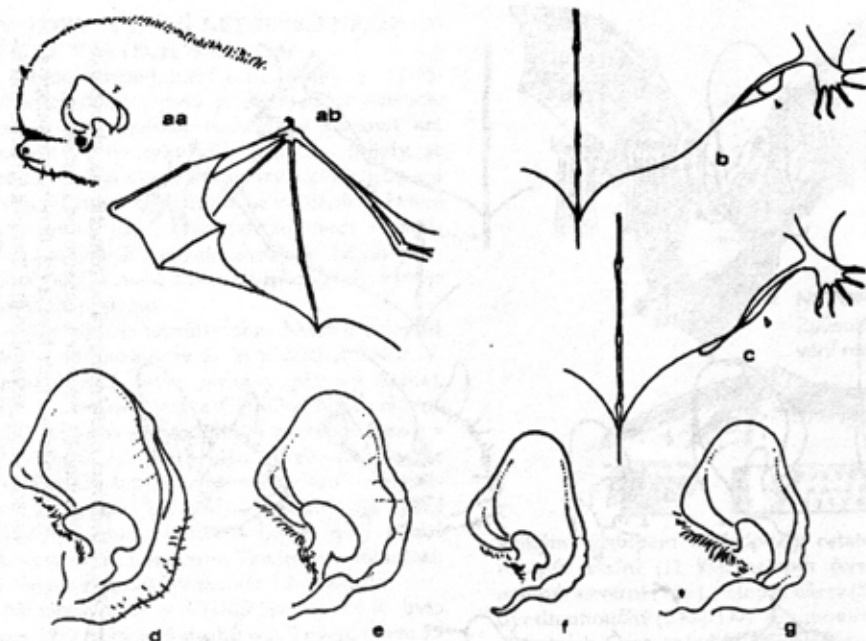
Určovací znaky netopýra řasnatého (a,e), velkouchého (d), brvitého (f), vousatého (g,h,i) a Brandtova (g,i), vodního (j) a pobřežního (k) a připojení křídelní létací blány k noze u rodu Myotis (b,c)

Určovací znaky netopýra hvízdavého (aa, ab) a parkového (ba, bb), zakončení ocasu u rodů Eptesicus, Hypsugo (c) a u rodů Myotis (d), ušní boltce netopýra severního (e), jižního (f) a Saviova (g) a hlava netopýra velkého (h) a východního (i)

Hlava netopýra (a) a vrápence (b) a určovací znaky vrápenců (vr. malý -c, vr. jižní -d, vr. velký -e), netopýra černého (f), netopýra dlouhouchého (ga, gb) a ušatého (ha, hb)

Létavec stěhovavý (aa - hlava, ab - křídlo), typ ocasní létací blány s epiblemou (b) a bez epiblemy (c) a ušní boltce netopýra obrovského (d), rezavého (e), stromového (f) a pestrého (g)

V roce 1994 bylo zaznamenáno 10 druhů s celkovým počtem 115 kusů. Stejně jako v roce 1993 byl nejpočetnější netopýr velký (39 ks), následovali netopýr černý (26 ks), netopýr vodní (14 ks), netopýr řasnatý (10 ks), netopýr ušatý (9 ks), netopýr severní (7 ks), netopýr Brandtův (4 ks), netopýr dlouhouchý (3 ks), netopýr vousatý (1 ks), netopýr velkouchý (1 ks); 1 netopýr nebyl druhově určen. Na dvou nejdůležitějších zimovištích byly zjištěny počty 38 a 39 kusů.

Zvýšený počet druhů a zejména jedinců je ovlivněn i rozšířením počtu sledovaných lokalit o zimoviště v severní polovině CHKO Slavkovský les. Pokud bychom však uvažovali pouze zimoviště navštívená v předchozím roce, jednalo by se pouze o 7 druhů o celkovém počtu 89 kusů (netopýr velký 35 ks, netopýr vodní 14 ks, netopýr černý 13 ks, netopýr řasnatý 9 ks, netopýr ušatý 7 ks, netopýr severní 4 ks, netopýr Brandtův 4 ks, netopýr vousatý 1 ks, netopýr velkouchý 1 ks, 1 netopýr nebyl druhově určen).

Závěrem bych chtěl požádat o spolupráci všechny, kteří znají nebo nově objeví zimoviště či místo s výskytem letní kolonie netopýrů. Na základě Vámi poskytnuté informace může Správa CHKO Slavkovský les učinit potřebné kroky k zajištění další existence takovéto lokality. Zároveň každá informace rozšíří naše znalosti o tak zajímavé skupině živočichů, kterou netopýři bezesporu jsou.

Literatura: Brdička, I. (1977): Savci Slavkovského lesa. - Acta Univers. Carolinae - Biol.: 199 - 235.

Hanel, L. a kol. (1992): Ochrana živočichů v ČR. Příručka pro ochránce přírody č. 2 - ÚVR ČSOP Praha, 180 s.

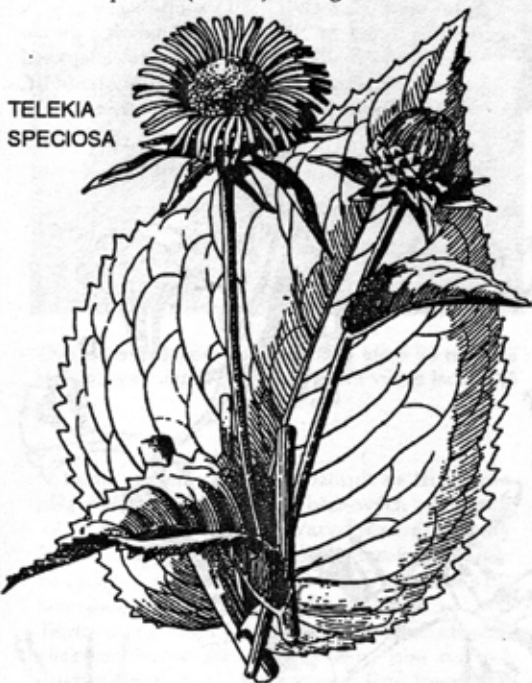
Hůrka, L. (1973): Výsledky kroužkování netopýrů v západních Čechách v letech 1959 - 1972 s poznámkami k jejich rozšíření, ekologii a ektoparazitům. - Sborník Zpě. muzea, Příroda 9: 3 - 84.

BOTANICKÉ MALIČKOSTI

Ing. Zdeněk Němec

NEBEZPEČNÝ PLEVEL TELEKIA SPECIOSA

Kultura Slavkovského lesa byla obohacena o velké množství rostlinných druhů. Mezi tyto nepůvodní druhy patří též kolotočník ozdobný - *Telekia speciosa* (Schreb.) Baumg. U tohoto druhu

TELEKIA
SPECIOSA

je možné v posledních letech sledovat šíření rostlin do přírody. V roce 1993 sledoval autor tohoto sdělení "únik" telekie ze zámeckého parku v Lázních Kynžvartu do okolní přírody, a to na sever a na jih od parku. Šíření telekie je možné sledovat na území Karlových Varů, a to u chebského mostu, u tuhnického mostu a dalších stanovištích. Z železniční stanice Horní Slavkov - zastávka se tento druh rovněž šíří do okolní přírody. Telekie je sice velmi dekorativní vytrvalá rostlina, která dokáže zpestřovat parky, zahrady a zahrádky, ale v přírodních podmínkách se může stát nebezpečným plevelem obdobně jako

bolševník velkolepý. Místní živočiškové (zajáci, králíci, dobytek atp.) tento nepůvodní druh nepožirají, z tohoto důvodu se rostliny dokáží v přírodních podmínkách rozmnožovat geometrickou posloupností! Na vlhčích stanovištích dokáží rostliny telekie vytvářet rozsáhlé porosty, které se nesnadno likvidují z toho důvodu, že telekie je rostlinou vytrvalou. Šíření tohoto plevelu je nutné věnovat maximální pozornost, aby v budoucnosti nebylo nutné vynakládat velké částky na likvidaci tohoto plevelu. Nalezené rostliny je nutné v přírodě ničit, a to kosením nebo vytrháváním. Telekie se může stát nebezpečím pro vlhčí pastviny, které může silně znehodnotit.

Krásnou rostlinu telekii bychom neměli podcenit!

Ing. Zdeněk Němec

ROZŠÍŘENÍ LÍPY SRDČITÉ

Mezi původní dřeviny Slavkovského lesa patří také lípa srdčitá (*Tilia cordata* L.). V minulosti byla vtroušenou dřevinou místních doubrav i bučin. S ústupem doubrav a bučin ustoupila pochoptitelně také lípa.

Lípa je dřevinou značně adaptabilní, a proto roste na skalách, sutích a v lesích, ale též na úrodných

LÍPA
SRDČITÁ

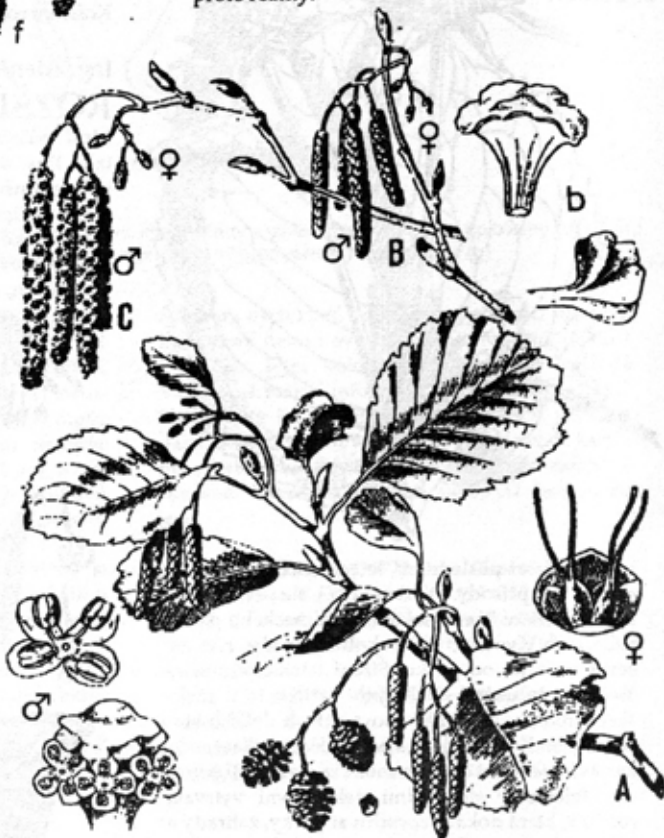

Ing. Zdeněk Němec

OLŠE PÝŘITÁ VE SLAVKOVSKÉM LESE

Mezi botanické kuriozity Slavkovského lesa je možné označit olši pýřitou (*Alnus x pubescens* TAUSCH), která spontánně vzniká tam, kde se na lokalitách setkávají olše lepkavá (*Alnus glutinosa* /L./ GAERTN.) a olše šedá (*Alnus incana* /L./ MOENCH). V břehových porostech Ohře, Teplé a jejich přítoků se olše lepkavá a olše šedá setkávají na celé řadě stanovišť. Vznik tohoto křížence ve Slavkovském lese je proto reálný.

púdách kolem Ohře. V současnosti roste lípa jako vtroušená dřevina ve zbytcích původních listnatých lesů kolem Ohře (u Karlových Varů, v okolí Svatošských skal a také u Lokte nad Ohří), u Šemnice; několik stromů roste ve SPR Šemnická skála. Lípa srdčitá se do současné doby zachovala ve zbytcích bučiny rostoucí na severním svahu Bukové hory, kde je rovněž dřevinou vtroušenou. Vzácně se lípa vyskytuje v lázeňských lesích u Karlových Varů, ale zde zcela chybí v kulturních bučinách. S lípou se vzácně můžeme setkat též v okolí Bečova nad Teplou a menší populace se vyskytuje na Lazurovém vrchu. Lípa srdčitá je ustupující dřevinou CHKO Slavkovský les, je proto potřeba ji chránit, aby se její populace zachovaly pro příští generace.

OLOŠE LEPKAVÁ

A: letní větévka se zlatými žisticemi

a ♂ i ♀ jehnědami pro příští rok

B: větévka v zimě

C: větévka na jaře s rozkvetými

♂ jehnědami a ♀ žisticemi

b: plodní šupina z boku a ze hřbetu

♂: vidlan prašnickové jehnědy

♀: 2 květy v paždí listenu a listenců

Dva srostlé kmeny olše pýřité, které se nalézají u Březové. Jejich průměry v prsní výšce jsou 60,8 cm a 47,2 cm.

V tomto sdělení chceme upozornit na tři jedince olše pýřité, které rostou v břehových porostech Teplé u Březové (Karlovy Vary-Březová). Stromy jsou přes dvacet metrů vysoké a dosahují průměrů okolo 50 cm. Na stanovišti rostou společně s olšemi šedými a olšemi lepkavými.

Tento mezidruhový kříženec je možné stručně charakterizovat asi takto. Rostliny jsou celkově intermediární mezi rodiči; tvarem listů jsou bližší olši lepkavé, jejich oděním a počtem postranních žilek olši šedé. Kříženci jsou plodní a jejich plody (šišťice) jsou intermediární mezi rodičovskými druhy. Kůra na kmenech stromů je silně šedá a ve stáří jen slabě rozpraskaná. Kmeny tohoto křížence dosti připomínají olši šedou, ale dosahují značně větších rozměrů.

Je možné předpokládat, že tento mezidruhový kříženec bude ve Slavkovském lese v budoucnosti nalezen na celé řadě lokalit. Dřevo olše pýřité je možné využít k obdobným účelům jako dřevo olše lepkavé.

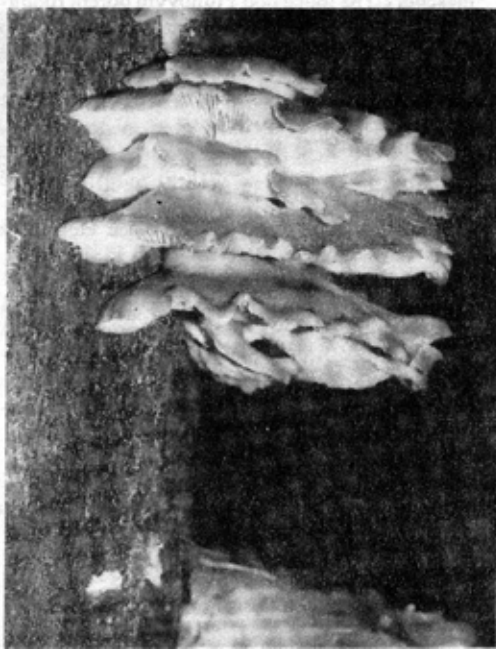
Hlíva ústříčná na starém buku
u Mariánských Lázní

Text a foto Miroslav Trégl BOTANICKÁ SEKCE V ROCE 1994

V roce 1994 pokračovala ve své činnosti botanická sekce pracující při Správě CHKO Slavkovský les. Terénním exkurzím předcházela dubnová schůzka v klubovně tenisových dvorců v Mariánských Lázních.

Cílem dubnové a květnové vycházky byla mokřadní a hadcová společenstva v okolí Pramenů a Nové Vsi, konkrétně lokality Křížky, Pluhův Bor, Dominova skalka, Vřesovec, mokřady u rybníka Kyselka, mokřady pod chatou na Pluhově boru, mokřady pod Dlouhou stokou a pod Vřesovcem, rybník Kyselka, balvaniště 1 km Z od Dominovy skalky, Dlouhá stoka, mokřady pod Vlčkem. Pro výše uvedené lokality (s výjimkou mokřadů pod Vlčkem) zpracoval Nevečeřal přehled zjištěných druhů vyšších rostlin (podkladem jsou inventarizační průzkumy území, vycházky botanické sekce z roku 1994 a údaje z ochrannářského mapování).

Krátce se zastavím u květnové vycházky. Mimo jiné se nám podařilo potvrdit domněnku, že rozšíření korálice trojklanné [Coraliorhiza trifida Châtelain] na mokřadu pod Vlčkem je větší, než

Hořec žlutý z exkurze po Krušných horách

se zdálo v době objevu této vzácné rostliny (Nevečeřal 1992, viz článek Arnika č. 31/1992), prohlédli jsme populaci vstavače mužského [*Orchis mascula* L.] na louce pod Pluhovým borem (populace vitální, zjištěno 40 kvetoucích exemplářů), ověřili jsme údaj o výskytu bělozářky liliovité [*Anthericum liliago* L.] v NPR Pluhův bor. Během květnové vycházky jsme krátce navštívili i PR Holina, kde jsem kolegům ukázal místo s výskytem nezelené orchideje hlístníku hnízdáku [*Neotitia nidus - avis* / L. / L. C. Richard], popsané plzeňskými botaniky (Nesvadbová, Sofron) v práci Vegetace státní přírodní rezervace Holina ve Slavkovském lese (Erica, Plzeň, 1: 9 - 15, 1992).

Červnová exkurze po květeně třetihorních vyvěřelin Karlovarska (Andělská Hora, Šemnická skála, Skalky skřítků) se bohužel neuskutečnila. Jelikož jde o botanicky atraktivní území (mj. je zde možno vidět okrotici dlouholistou [*Cephalanthera longifolia* / L. / Fritsch], bude exkurze opět zařazena do plánu činnosti sekce v nejbližších letech.

Ani v roce 1994 nechyběla již tradiční návštěva některého z botanicky zajímavých území mimo naši oblast. Tentokrát nás pánové Wieser, Frouz a Melichar provedli po Krušných horách (Nové Hamry, Jelení, NPR Velký močál, Chaloupky, Rudné, Vysoká Pec). Za jediný den jsme viděli dlouhou řadu velice vzácných a chráněných rostlin jako jsou např. vítod douškolistý [*Polygala serpyllifolia* J. A. C. Hose], všivec mokřadní [*Pedicularis sylvatica* L.], rosnatka okrouhlolistá [*Drosera rotundifolia* L.], rosnatka anglická [*Drosera anglica* Huds.], tučnice obecná [*Pinguicula vulgaris* L.], prha chlumní [*Arnica montana* L.], vratička heřmánkolistá [*Botrychium matricariifolium* / Retz. / A. Braun ex D.J.Koch], vratička měsíční [*Botrychium lunaria* / L. / O. Swartz in Schrad.], blatnice bahenní [*Scheuchzeria palustris* L.], plavuník zploštělý [*Diphasiastrum complanatum* / L. / Holub], plavuník Isslerův [*Diphasiastrum issleri* / Rouy / Holub], či zplnělý alpský prvek hořec žlutý [*Gentiana lutea* L.].

Poslední akcí botanické sekce v roce 1994 byla první zářiovou sobotu pomoc Správě CHKO SL při hrabání sena z pokosené orchidejové louky u Pístova. Jelikož se nás sešlo příliš málo, byla shrabána jen nejceněnější část louky.

Vratička heřmánkolistá (z exkurze po Krušných horách)

Jiří Bytel

DROBNÉ ZOOLOGICKÉ ZPRÁVY

ANEB MEZI NÁMI ZVÍŘATY

V této nové (a doufejme, že pravidelné) rubrice budou uveřejňovány krátké zprávy se zoologickou tematikou z území CHKO Slavkovský les. Rubrika je otevřena všem zájemcům, vítány jsou veškeré zajímavé údaje (např. pozorování vzácných či ohrožených druhů, informace o konkrétních akcích zaměřených na ochranu živočichů, apod.). Hlavním důvodem vzniku rubriky, kromě informování čtenářů Arničky, je zejména zachování a zpřístupnění cenných údajů z území Slavkovského lesa. Vždyť každý záznam, který existuje pouze v paměti či v terénním zápisníku jediného člověka, ztrácí většinou svůj další význam a není nikdy využit.

Hnízdění výra velkého (*Bubo bubo*) v údolí Jilmového potoka nebylo v roce 1994 úspěšné. Přestože dne 11. 5. byla na hnízde pozorována 2 několikadenní mláďata a jedno vejce, již 13. 5. byla nalezena obě mláďata mrtvá a vejce zastydle. Možnou příčinou smrti mláďat by mohli být lesní mravenci rodu *Formica*, kteří byli k hnízdu přilákáni mrtvými ježky donesenými dospělými výry na hnízdo jako potrava (11. 5. byli v těsné blízkosti hnízdní jamky 3 mrtví ježci,

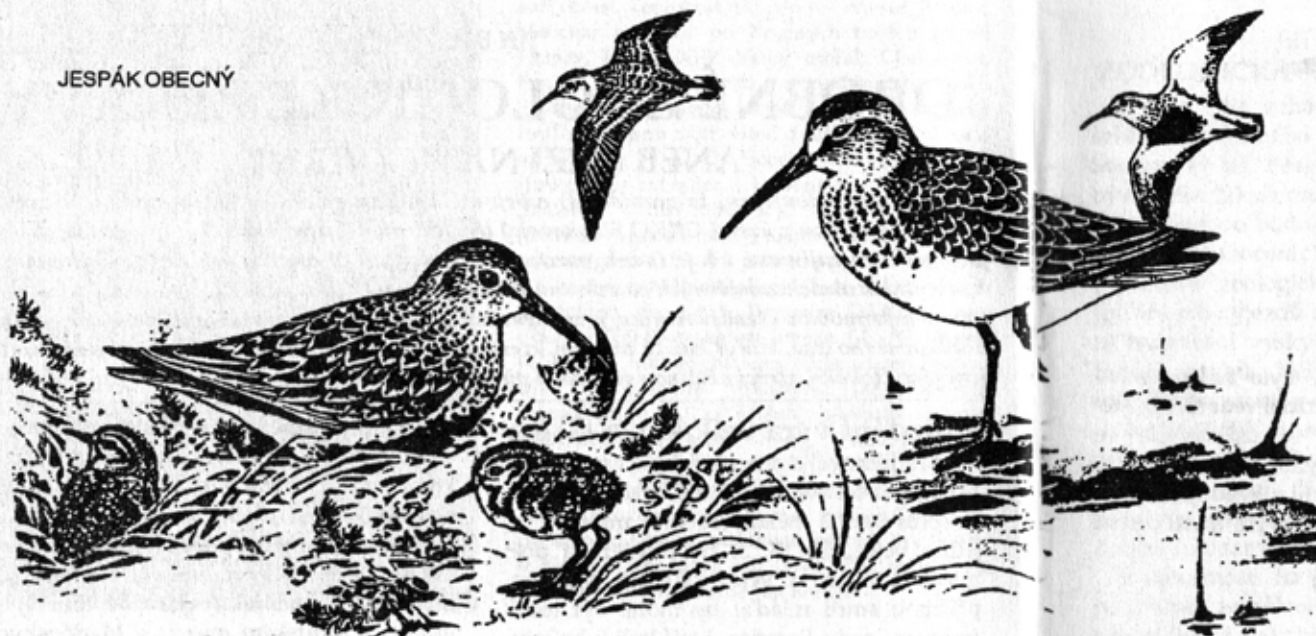
ke kterým směřovaly proudy mravenců z okolí; 13. 5. u hnízda již jen 1 mrtvý ježek, který byl společně s uhynulými mláďaty doslova obalen těličky mravenců). Následnými kontrolami bylo zjištěno, že v této lokalitě v roce 1994 výři znovu nezahníždili. Dokladový materiál (vejce a 1 mládě) je uložen v Městském muzeu v Mariánských Lázních.

(RNDr. V. Bytelová, RNDr. P. Poc, RNDr. J. Bytel)

Foto Harvánek

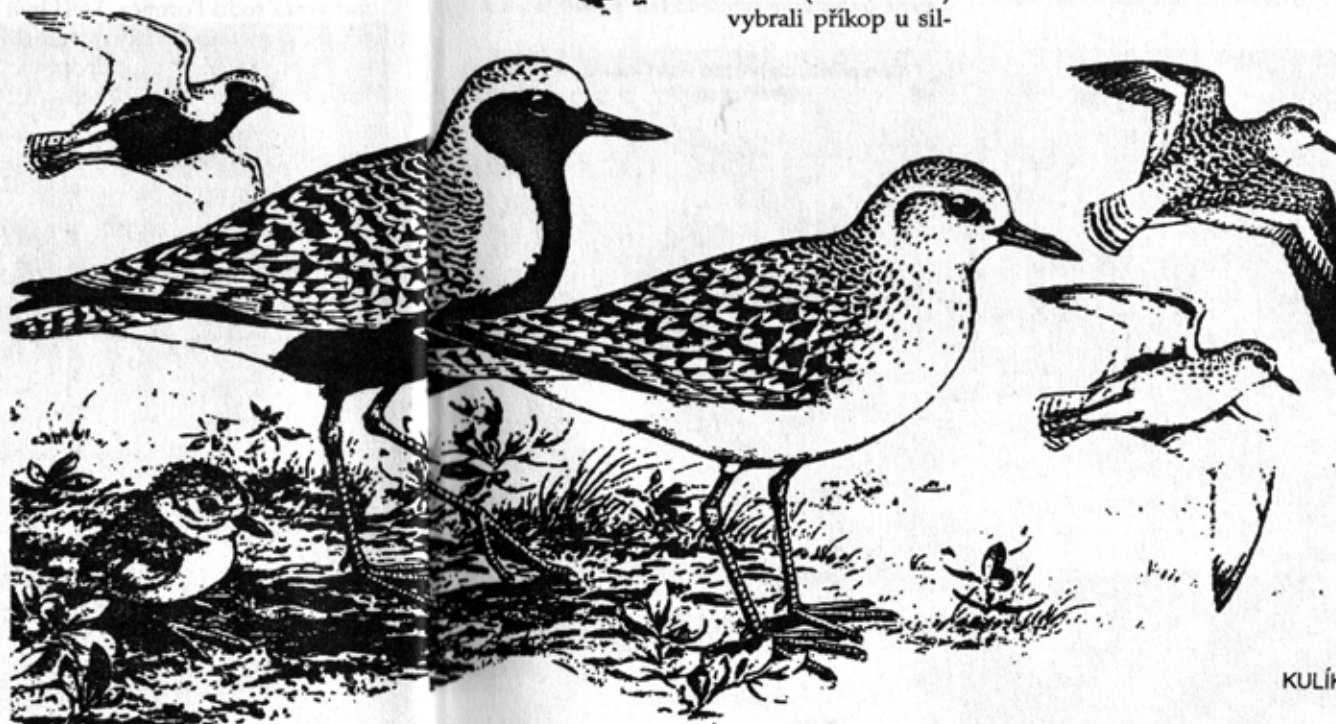

JESPÁK OBECNÝ

Při opravě přelivu vodní nádrže Podhora v roce 1944 došlo k velkému snížení vodní hladiny a obnažení dna příbřežní zóny, v některých místech až do vzdálenosti 40 metrů. V době podzimního tahu ptáků zde byly zaznamenány i méně běžné druhy bahňáků a to KULÍK BLEDÝ (23. 9. - 2 jedinci, 25. 9. - 2 jedinci), KULÍK PÍSEČNÝ (16. 10. - 3 jedinci) a JESPÁK OBECNÝ (15. 9. - 2 jedinci, 23. 9. - 3 jedinci, 25. 9. - 2 jedinci, 15. a 16. 10. - 6 jedinců). Všechny tyto druhy hnízdí v severských oblastech při mořském pobřeží - kulík písečný (*Charadrius hiaticula*) a jespák obecný (*Calidris alpina*) v pásu od Britských ostrovů přes Island, Skandinávii a ruské pobřeží Severního ledového oceánu, kulík bílý (*Pluvialis squatarola*) výhradně na ruském pobřeží Severního ledového oceánu. Jejich zimoviště leží v jižní a jihozápadní Evropě a v Africe.

(RNDr. V. Bytelová, RNDr. J. Bytel)

KULÍK BLEDÝ

Z podzimu 1994 pocházejí rovněž dvě zajímavá pozorování méně častých dravých ptáků: 1. 10. byl pozorován OREL MOŘSKÝ (*Haliaeetus albicilla*) v oblasti NPR Kladské rašeliny (Paterák) a 3. 11. DŘEMLÍK TUNDROVÝ (*Falco columbarius*) v prostoru NPP Upolínská louka pod Křížky.

(V. Procházka)

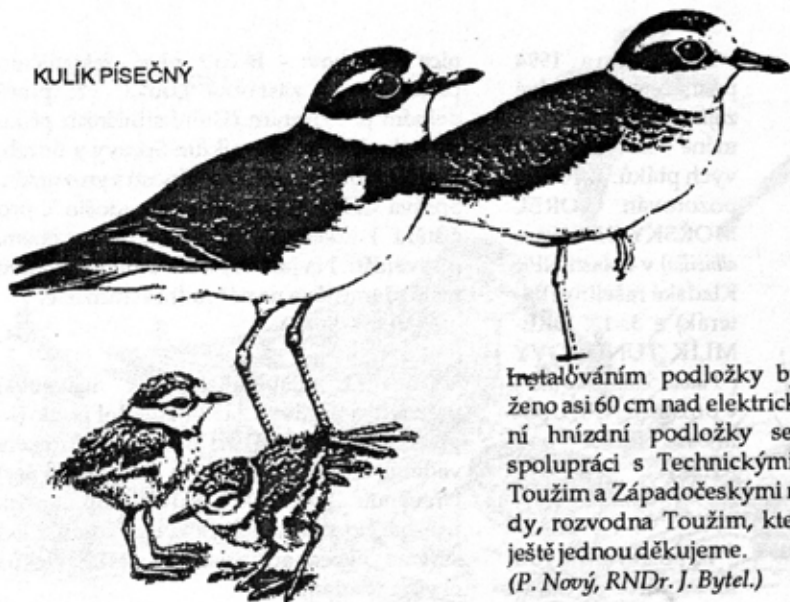
K postavení dvou mravenišť si mravenci (rod *Formica*) vybrali příkop u sil-

nice Mnichov - Bečov před železničním přejezdem u zastávky Louka. Při pravidelném podzimním čištění silničních příkopů byla díky pracovníkům Správy a údržby silnic Sokolov o této skutečnosti vyrozuměna Správa CHKO a po dohodě nedošlo k pročištění krátkého úseku příkopu s oběma mraveništi. Na jaře roku 1995 budou mravenišť přemístěna na náhradní stanoviště.

(RNDr. J. Bytel)

Dne 11. listopadu 1994 instalovali pracovníci Správy CHKO hnízdní podložku pro ČÁPA BÍLÉHO na sloupu elektrického vedení v Měchově (okres Karlovy Vary). Dřevěnou konstrukcí původního hnízda procházelo sedm elektrických vodičů a existovalo nebezpečí zasažení ptáků elektrickým proudem.

KULÍK PÍSEČNÝ

Instalováním podložky bylo hnízdo zdviženo asi 60 cm nad elektrické vedení. Umístění hnízdní podložky se uskutečnilo ve spolupráci s Technickými službami města Toužim a Západočeskými rozvodnými závody, rozvodna Toužim, kterým touto cestou ještě jednou děkujeme.
(P. Nový, RNDr. J. Bytel.)

Čáp přilétá na hnízdo vítán klapáním zobáku samičky

Jiří Bytel

ZOOLOGICKÁ SEKCE V ROCE 1994

V roce 1994 zahájila činnost zoologická sekce dobrovolného aktivu Správy CHKO Slavkovský les. Přestože první rok činnosti bývá spíše "zkušební", lze ho považovat za dobrý start do budoucna. Dovolte mi proto stručné zhodnocení činnosti.

Členové zoologické sekce podnikli pět společných výjezdů zaměřených především na mapování výskytu chráněných a ohrožených druhů. Někteří z nich pracovali rovněž samostatně v dohodnutých územích.

Nejdůležitější a nejrozsáhlejší akcí bylo mapování hnízdního rozšíření sýčka obecného v severní části Tachovské brázdy, jehož výsledky jsou uveřejněny v tomto čísle Arniky jako samostatný materiál.

V návaznosti na první část celostátního programu zaměřeného na ochranu sysla obecného se uskutečnilo podrobné mapo-

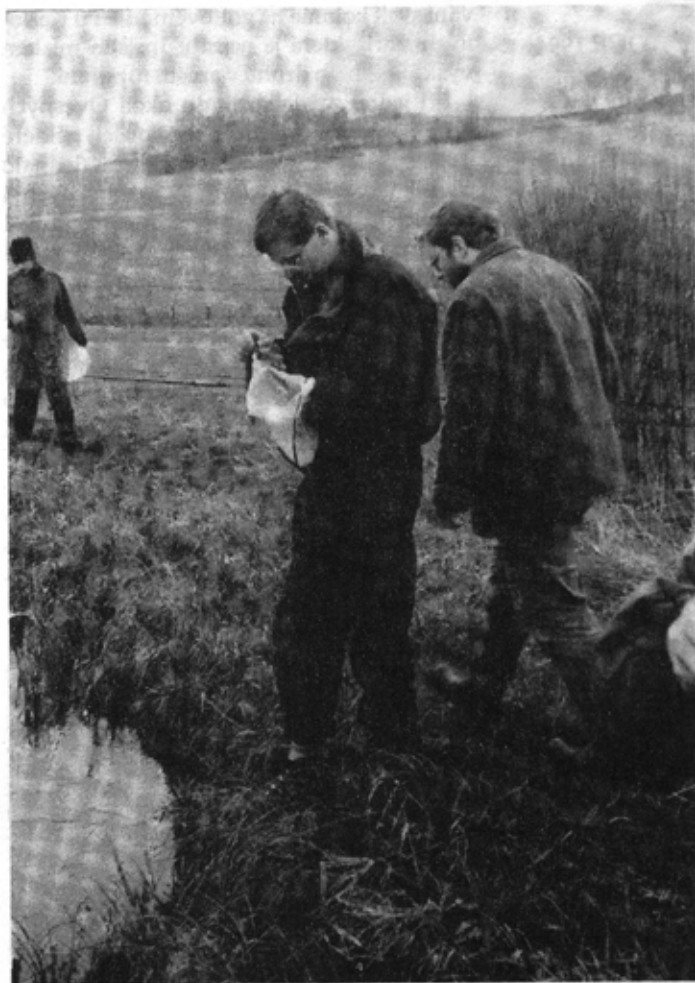
vání syslí kolonie na golfovém hřišti u Karlových Varů, která je nejzápadnějším místem výskytu tohoto druhu v areálu rozšíření.

Při jedné z vycházek do okolí Ovesných Kladrůb si členové sekce vyzkoušeli některé metody odchytu vodních živočichů (jednalo se zejména o larvy hmyzu ze stojatých i tekoucích vod a plankton) a debatovali nad jejich zoologickým zařazením a určovacími znaky.

Dalším objektem zájmu byl biotop raka říčního v blízkosti Mariánských Lázní. Díky nízkému stavu vody a pochopení členů Českého rybářského svazu bylo možno odchytit několik jedinců a ukázat určovací znaky druhu, jedince obou pohlaví (včetně samice s vajíčky) i raky různého stáří. Že všichni raci byli po chvíli vráceni zpět do vody, je zcela samozřejmé. V rámci tohoto výletu členové sekce zachránili před uhynutím devět pstruhů duhových, které z vysycha-

Sledování larev hmyzu z tekoucích vod (Milhostovský potok) foto: Poc

Sledování larev hmyzu z tekoucích vod (Milhostovský potok) foto: Poc

jícího potoka přenesli do blízké vodní nádrže.

Rok 1994 byl i rokem přípravy mapování výskytu obojživelníků na území CHKO Slavkovský les, se kterým je uvažováno na období 1995 - 1996. Znalosti o obojživelnících, zejména o jejich rozlišování, si členové sekce nejdříve oživilí zhlédnutím videokazety a teoreticky připraveni vyrazili

k vodním plochám v okolí Rájova a Vlkovic. Pro potřeby zoologické sekce byl sestaven terénní klíč k určování obojživelníků od vajíček po dospělé, nutno ale kriticky přiznat, že vzhledem ke značné časové náročnosti jeho počítačového zpracování nebyl v době mapování ještě dokončen. (V současnosti je na Správě CHKO Slavkovský les pro případné zájemce k dispozici, stejně jako magnetofonová kazeta s hlasy našich žab.)

Zatím poslední akcí byla návštěva rybochovného zařízení využívajícího "odpadní" oteplenou vodu z elektrárny Tisová (součást Českého rybářství Mariánské Lázně), kde již po několik let úspěšně odchovávají tlamouna nilského (*Tilapia nilotica*), rybu afrického původu (dodávána i na náš trh pod počeštělým názvem tilapie).

Kromě odborně zaměřené práce se členové sekce zúčastnili letních strážních služeb a podíleli se na přípravě a zajištění programu výjezdního terénního školení dobrovolného

aktivu v červnu 1994 (o němž byla informace v Arnice č. 37/1994).

Činnost zoologické sekce bude pokračovat i v následujících letech a uvítáme mezi sebou všechny zájemce o zoologii. Na vyžádání (i telefonické) rádi zašleme přehled akcí plánovaných na rok 1995. A věřte, bude z čeho vybírat.

